

ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ И РЕЧТА НА ОМРАЗА В БЪЛГАРИЯ

BIAS-MOTIVATED CRIMES
AND HATE SPEECH IN BULGARIA

БЪЛГАРСКИ
ХЕЛЗИНСКИ
КОМИТЕТ

Красимир Кънев

**ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА
ОТ ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ
И РЕЧТА НА ОМРАЗА
В БЪЛГАРИЯ**

**BIAS-MOTIVATED CRIMES
AND HATE SPEECH IN BULGARIA**

Български хелзинкски комитет
София, 2024 г.

БЪЛГАРСКИ
ХЕЛЗИНКСКИ
КОМИТЕТ

Съфинансирано от
Европейски съюз

Публикацията е изготвена в рамките на проекта „Укрепване на ролята на гражданските организации на уязвими общности в България да противодействат на дискриминацията, нетолерантността, езика на омразата и престъпленията от предразсъдъци“ (EQUALTOGETHER). Проектът е съфинансиран от програмата на Европейския съюз „Граждани, равенство, права и ценности“ (2021 – 2027). Изразените възгледи и мнения са само на авторите и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или на Европейската комисия. Европейският съюз или Европейската комисия не носят отговорност за тях.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ И РЕЧТА НА ОМРАЗА В БЪЛГАРИЯ

- © Красимир Кънев, 2024, автор
- © С приноса на партньорските организации
- © Антоанета Ненкова, 2024, редактор
- © Ана Благова, 2024, превод на английски
- © Марта Иванова, Редакторите БГ, 2024, коректор
- © Миглена Папазова, 2024, илюстрация на корицата
- © Илина Маринова, 2024, графичен дизайн и предпечат
- © Вуду Принт ООД, 2024, печат
- © Български хелзинкски комитет, 2024

ISBN 978-954-9738-73-5

Съдържание

УВОД	7
1. Престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и речта на омраза в България в исторически план.....	10
1.1. Турците.....	12
1.2. Ромите	16
1.3. Малцинствените религиозни общности	22
1.4. Мигрантите и бежанците.....	26
1.5. Хората с психични разстройства в институции.....	30
1.6. ЛГБТИ хората.....	33
1.7. Жените и кампанията срещу Истанбулската конвенция	38
1.8. Други общности.....	41
2. Наблюдения и препоръки на международните органи и организации относно престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и речта на омраза в България	45
2.1. Престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и речта на омраза в България пред органите на ООН	47
2.2. Престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и речта на омраза в България пред органите на Съвета на Европа	59

3. Практиката на Европейския съд по правата на човека по дела срещу България.....	67
3.1. Практика на ЕСПЧ, свързана с престъпления от омраза	69
3.2. Практика на ЕСПЧ, свързана с реч на омраза.....	82
4. Дискриминацията, престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и речта на омраза в платформата equal.bg.....	89
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	96
Summary	99

УВОД

Настоящата публикация е заключителният доклад по проекта *„Укрепване на ролята на гражданските организации на уязвими общности в България да противодействат на дискриминацията, нетолерантността, езика на омразата и престъпленията от предразсъдъци“*. Проектът е съфинансиран от Европейския съюз по програма *„Граждани, равенство, права и ценности“*. Водещ партньор в него е Българският хелзинкски комитет. Останалите партньори включват сдружение *„Организация ДРОМ“* от Видин, сдружение *„Асоциация ИНТЕГРО“* от Разград, Либерална алтернатива за ромско гражданско обединение от Кюстендил, Ромска академия за култура и образование от Сливен и Младежка ЛГБТ организация *„Действие“* от София. Докладът обобщава изследователската дейност и наблюденията на партньорските организации на престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и речта на омраза в България.

Престъпленията, подбудени от предразсъдъци, са умишлени деяния, които са извършени със специфичен мотив, свързан с предразсъдък спрямо определен защитен признак на жертвата. Те също са форма на дискриминация – най-тежка и в най-силна степен засягаща както личностния интегритет на жертвата, така и системата на социалните отношения. Те са познати и исторически първоначално обозначавани и като *„престъпления от омраза“*, макар че омразата невинаги е основният движещ мотив при много от тях, и особено в случаите на домашно насилие срещу жени, деца, възрастни и хора с увреждания.

В теорията и в правоприлагането са се наложили две концепции за престъпленията, подбудени от предразсъдъци. Според първата от тях престъпления, мотивирани от предразсъдъци, са само тези деяния, които имат паралел сред обикновените престъпления. Тоест, в този случай

трябва да е налице обикновено („паралелно“) престъпление (убийство, нанасяне на телесна повреда, палеж и пр.) плюс предразсъдъчен мотив. Тази концепция изключва речта на омраза от обхвата на тези престъпления. Според втората концепция престъпления, подбудени от предразсъдъци, могат да бъдат както деяния, които имат паралели сред обикновените престъпления, така и да са свързани с някои форми на речта на омраза. Това се отнася преди всичко за тези форми на речта на омраза, за които е налице международноправно задължение за криминализиране.¹

Речта на омраза може да бъде дефинирана широко – за целите както на формалния, така и на неформалния социален контрол, и тясно – за целите само на формалния социален контрол. Според широкото определение, формулирано в Обща политическа препоръка № 15 от 2016 г. на Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността (ЕКРН), речта на омраза е „застъпничество, насърчаване или подбуждане под каквато и да е форма на очернянето, омразата или охулването на лице или на група лица; всеки тормоз, обига, негативно стереотипизиране, стигматизиране или заплахата по отношение на такова лице или на група лица, както и оправдаване на всички предходни видове изразяване, основани на „раса“, цвят, потекло, национален или етнически произход, възраст, увреждане, език, религия или вяра, пол, социален пол, джендърна идентичност, сексуална ориентация и други лични характеристики или статус“.²

1 Вж. по-подробно за понятието и видовете престъпления, подбудени от предразсъдъци: Кънев, К. *Престъпления, подбудени от предразсъдъци, и борбата с тях*. София, БХК, 2023.

2 ECRI. *General policy recommendation no. 15 on combating hate speech*. CRII(2016)15, Strasbourg, 2016. Вж. преведените препоръки в приложението към: Кънев, К. *Речта на омраза и борбата с нея*. София, БХК, 2023, 49–55.

По-тясно речта на омраза може да се определи като проповядване на омраза на основата на защитен признак, което подбужда към дискриминация, враждебност или насилие.³

Настоящият доклад представя развитието на проблема с престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и речта на омраза след началото на демократичните промени в България от 1989 г. Това включва както техните основни прояви, така и реакциите на българските правоприлагащи органи. Съществени за това развитие са също и оценките на международните органи по правата на човека – решенията на Европейския съд по правата на човека, наблюденията и препоръките на органите на ООН и на Съвета на Европа.

В рамките на настоящия проект беше създадена платформа Equal Together за докладване на инциденти на дискриминация, реч на омраза и престъпления, подбудени от предразсъдъци.⁴ Беше създадено и помагало, което предоставя разяснения на хората, които имат желание да докладват, как да го направят.⁵ Настоящият доклад обобщава резултатите от докладването на платформата чрез представяне на основни статистически данни и по-ярки случаи.

3 Вж. по-подробно за понятието за реч на омраза: Кънев, К. *Речта на омраза и борбата с нея*. Помагало 3 от обучителен пакет „Равни – заедно срещу дискриминацията и предразсъдъците“. София, БХК, 2023.

4 www.equal.bg.

5 Любенова, Д., Б. Захариев, К. Кънев. *Докладване на инциденти от омраза – създаване на работеща платформа*. Помагало 5. Вж.: Любенова, Д., Б. Захариев, Р. Стоянов, К. Кънев. *Обучителен пакет Равни-заедно срещу дискриминацията и предразсъдъците*. София, БХК, 2023.

1. ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА, ПОДБУДЕНИ ОТ ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ, И РЕЧТА НА ОМРАЗА В БЪЛГАРИЯ В ИСТОРИЧЕСКИ ПЛАН

Макар фокусът на настоящия доклад да са проблемите с престъпленията, подбудени от предрасъдъци, и речта на омраза в България след падането на тоталитарния режим, за да бъдат тези проблеми разбрани по-добре, е разгледано накратко и историческото наследство отпреди 1989 г. Докладът стъпва основно на мониторинговата дейност на Българския хелзинкски комитет, който от 1992 г. публикува редовно годишни доклади за състоянието на правата на човека в България.

Престъпленията, побудени от предразсъдъци, и речта на омраза имат дълга история в България. Те са интегрална част от или съпътстват редица важни исторически събития като например: етническото прочистване на турското население по българските земи по време на и след Руско-турската освободителна война 1877 – 1878 г.; войните от първата половина на XX век, в които участва България; ранните покръствания и преименувания на етнически и религиозни малцинства; съучастието на българската държава в геноцида на евреите в окупираните територии през Втората световна война, както и антисемитските репресии и антисемитската реч на омраза по това време; политическите убийства и враждебната политическа пропаганда както преди, така и след установяването на комунистическия режим; извънсъдебните убийства, произволните задържания, репресиите и агресивните пропагандни кампании срещу опонентите на властта по време на комунистическия режим; репресиите и агресивните медийни кампании срещу религиозните общности, както и срещу етническите малцинства и хората с различна сексуална ориентация по време на комунизма.

Към това трябва да се добавят и редица улесняващи рецепцията на посланията на омразата фактори, действащи през целия период на новата българска история: икономическата изостаналост, патриархалните стереотипи, засягащи особено негативно положението на жените и децата в семейството и в обществото, както и слабото развитие на институциите на гражданското общество. Специално социалистическият период наложи на българското общество и неизменно съпътстващите този режим изолация и затвореност, липсата на значими контакти с други общества и народи, както и с международни институции. Последните години на комунистическия режим оставиха в наследство и най-мощното посегателство срещу етническата идентичност на турското малцинство – т. нар.

възродителен процес. Той бе кулминацията на усилията на властите да създадат „етнически чиста“ българска нация, започнали още в началото на 60-те години на XX век.

Наследството на балканския национализъм, комунистическия тоталитаризъм, патриархалната култура и бедността бе сериозно предизвикателство пред перспективите на българската демокрация след пагането на тоталитарния режим през 1989 г. То се отрази силно и болезнено върху различните уязвими общности още в първите години на демократичния преход. В различни периоди на прехода срещу острието на генерираната в масови публични мащаби омраза заставаха турците, ромите, малцинствените религиозни общности, мигрантите и бежанците, хората с психични разстройства и ЛГБТИ хората.

1.1. Турците

Едва отърсили се от репресиите по време на „възродителния процес“, българските турци станаха жертви на агресията на разнообразни по вид и идеологическа насоченост националистически движения веднага след пагането на комунистическия режим и решението на тогавашните власти да възстановят техните мюсюлмански имена, които им бяха отнети в кампанията по тяхното преименуване през 1984/85 г. Съпротивата срещу това решение започна още в края на 1989 г. и продължи през цялата първа половина на 1990 г., включително по време на предизборната кампания за Велико народно събрание. Съпротивата се изрази в серия митинги и демонстрации на местно и на централно ниво, в медийни изяви и в разпространение на печатни материали с антитурско съдържание. Срещу българските турци бяха отправяни стандартните обвинения от вре-

мето на късния комунизъм – че са „пета колона“ на враждебна на България гържава; че подготвят „кипърски вариант“ за разделение на страната; че са отговорни за атентата на гара Буново, както и за другите терористични актове през 80-те години на миналия век. Издигнаха се призови, при това нееднократно, за провеждане на референдум за това дали мюсюлманите със сменени имена могат да си върнат старите имена.⁶ Организатори на демонстрациите бяха основно хора от бившата номенклатура на БКП, участвали по един или друг начин в репресиите срещу турското население. Но в тях взеха участие и новосформирани националистически антикомунистически формации, например активисти на Българската национално-радикална партия на Иван Георгиев. Те демонстрираха и на 10 юли 1990 г. по време на откриването на Великото народно събрание във Велико Търново, скандирайки „Парламентът – български! Турците – в Турция!“

В следващите години българските турци като етнос не бяха засегнати от враждебни публични подстрекателства и престъпления от омраза в степенята, в която на такива бяха изложени ромите, мигрантите и ЛГБТИ хората. Но не бяха и подминати, особено от радикални националистически формации, които от време на време използваха агресивен език на омраза срещу тях. Така през април 2002 г. след митинг на Българската национално-радикална партия около 50 „бръснати глави“ и няколко възрастни симпатизанти на партията скандираха из софийските улици „Циганите на сапун, турците под ножа!“⁷ Антитурските публични подстрекателства станаха част от посланията и на появилите се по-късно ултранационалистически партии. Те присъстваха в медийните изяви на лидера на партия „Атака“

6 Симонов, П. *Голямата промяна 1989 – 1990. Опит за документ*. Второ издание, София, Бълг. писател, 2005, 397.

7 *Правата на човека в България през 2002 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2003 г. Същите призови бяха скандирани и по време на масовите антиромски протести през 2011 г. по повод на събитията в Катунца (вж. по-долу).

Волен Сидеров. В края на юли 2005 г. по време на преговорите за правителство, в които участва и Движението за права и свободи, „Атака“ демонстрира пред парламента с викове „Няма да позволим на Станишев да ни сложи фесове!“.⁸

Антитурската риторика съпътстваше и блокирането от ВМРО, НФСБ и „Атака“ на турско-българската граница, за да се предотврати „изборният туризъм“ през март 2017 г. в навечерието на парламентарните избори. Акцията премина под наслова „Да спрем турската агресия!“.⁹

Освен политически партии антитурска реч на омразата в годините на прехода използваха и граждански сдружения, интернет групи, футболни фенове и частни лица. Антитурски лозунги бяха издигнати често по време на футболни мачове.¹⁰ По време на масовите националистически шествия през 2016 г. в различни градове в страната бяха огласени лозунги като: „Аллах пратете на въжето!“, „Смърт на турците!“, „Дедите ни изпълниха дълга си! Сега е наш ред!“. Бяха издигнати и искания всички джамии да бъдат претърсени, защото са „складове за оръжия“.¹¹ Българските турци станаха жертви и на многобройните антимюсюлмански престъпления от омраза – извършване на вандалски действия срещу джамии, тормоз над жени-мюсюлманки във връзка със забранките и посегателства срещу други символи на мюсюлманската религия.¹²

8 *Правата на човека в България през 2005 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2006 г.

9 Полицията разчисти барикадите на „патриотите“ по границата с Турция. [Mediapool.bg](https://www.mediapool.bg/politsiyata-razchisti-barikadite-na-patriotite-po-granitsata-s-turtsiya-news261772.html), 24 март 2017 г., достъпно на: <https://www.mediapool.bg/politsiyata-razchisti-barikadite-na-patriotite-po-granitsata-s-turtsiya-news261772.html>. В доклада си, публикуван след парламентарните избори, произведени през март 2017 г., делегацията на ОССЕ/СДИПЧ изрази загриженост относно предизборните прояви на „Обединени патриоти“, ГЕРБ и „Воля“, които използваха ксенофобска, антитурска и антиромска реторика. Вж: *Република България: Предсрочни избори за Народно събрание*. 26 март 2017 г. ОССЕ/СДИПЧ Ограничена мисия за наблюдение на изборите. Окончателен доклад. Варшава, 30 юни 2017, с. 15.

10 Вж. например: *Правата на човека в България през 2014 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2015 г.

11 БХК. *Правата на човека в България през 2016 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2017 г.

12 Вж. по-долу подраздел 1.3.

Антитурски истерии бяха разпалвани и по някои конкретни поводи. Един такъв повод бе отказът да се регистрира сдружение „Национално

БЪЛГАРСКИТЕ ТУРЦИ НЕ БЯХА ЗАСЕГНАТИ В СЪЩАТА СТЕПЕН КАТО РОМИТЕ, МИГРАНТИТЕ И ЛГБТИ ХОРАТА. НО НЕ БЯХА И ПОДМИНАТИ.

турско обединение“ на Менгерес Кунгюн през 2006 г. Той беше обявен от някои медии за краен протурски националист, а срещу дома му в Казанлък бяха хвърлени бутилки със запалителна течност.¹³ Друг повод бе наказателното преследване срещу братя Юзеирови, които през 2010 г. бяха осъдени за учредяване на „Мюсюлман-демократичен съюз“ – политическа партия на религиозна основа. По време на разглеждането на делото в медиите бяха публикувани и излъчени стотици материали. На 16 април 2010 г. телевизионният канал bTV излъчи враждебен репортаж, наречен „Провокация“, в който действията на жалбоподателите бяха квалифицирани като „провокация“, „шутовщина“ „наглост“, „безсрамие“ и др. В интернет форумите и социалните мрежи се появиха многобройни самоорганизиращи се групи, които разпространяваха омраза на антитурска и антимиюсюлманска основа и призоваваха към репресии.¹⁴

Българските турци бяха жертви и на най-тежкото престъпление, побудено от предрасъдъци спрямо тях по време на комунистическия режим – „възродителния процес“. Макар прокуратурата да повдигна обвинения срещу няколко висши партийни и държавни дейци (Тодор Живков, Димитър Стоянов, Пенчо Кубадински и Георги Атанасов),

13 *Правата на човека в България през 2006 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2007 г. През юни 2017 г. Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) постанови своето решение по делото *Национално турско обединение и Кунгюн срещу България*, с което установи нарушение на член 11 от *Европейската конвенция за правата на човека* (ЕКПЧ) поради отказа да се регистрира сдружението.

14 През септември 2020 г. ЕСПЧ постанови своето решение по делото *Йорданови срещу България*, с което установи нарушение на член 11 от ЕКПЧ поради наказателното преследване на жалбоподателите.

делото не достигна съдебна фаза поради очевидно неизпълнимите указания, които бяха дадени от съда да се издирят и разпитат всички жертви на „възродителния процес“, които са били въдворени в концлагера „Белене“ и в други затвори. В края на краищата всички обвиняеми починаха, а делото след повече от 30-годишно протакане бе прекратено през 2022 г.¹⁵

1.2. Ромите

В периода на демократичния преход ромите бяха групата, която в най-голяма степен бе виктимизирана – от престъпления, побудени от предразсъдъци, и от реч на омраза. Извършители на престъпленията бяха както служители на реда, така и самоорганизирали се групи от граждани, включително мафиотски и расистки банди, които вилнееха безнаказано дълги години, а в някои случаи дори бяха поощрявани от властите. По правило както престъпленията от омраза, дори най-тежките от тях, така и речта на омраза срещу ромите с редки изключения оставаха ненаказани.

Най-тежките престъпления от омраза, на които роми започнаха да стават жертва още от самото начало на демократичния преход, бяха принудителните изселвания от населени места, в които местните ромски общности се бяха установили от дълги години. Такъв бе случаят с погрорма, подпалването на къщите и прогонването на местните роми от с. Подем, Плевенско, през 1991 г. Ромите от Подем

15 Вж. по-подробно: Филева, Л. „Неценни документи с изтекъл срок“: защо виновните за т.нар. Възродителен процес няма да бъдат наказани. *Дневник*, 14 юли 2024 г., достъпна на: https://www.dnevnik.bg/bulgaria/2024/07/14/4650403_vinovnite_za_tnar_vuzroditelen_proces_nikoga_niama_da/

станаха за втори път жертви на етническо прочистване, след като се бяха заселили в с. Стежерово, Плевенско. През август 2001 г. по повод извършено престъпление от две ромски жени българските жители дадоха ултиматум на всички местни роми да напуснат селото. И те бяха принудени да се изселят скоро след ултиматума.¹⁶

Погром от местните жители със запалване на ромски къщи и прогонване бе устроен през 1994 г. и над ромите в с. Долно Белотинци, Монтанско. Поводът бе криминален инцидент. Преди да бъдат прогонени от селото, ромите бяха унижавани да маршируват по главната улица.¹⁷

През януари 2019 г. след криминален инцидент ромите от с. Войводиново, близо до Пловдив, бяха прогонени от селото по инициатива на кмета и на самоорганизирали се местни жители. Това стана веднага след инцидента. Дни наред след прогонването местни жители, подкрепени от гастролиращи расисти и футболни фенове, организираха масови митинги в центъра на селото, на които отправяха расистки обиди („мангали“, „мърши“), издигаха расистки лозунги („Тук е България, а не Цигания!“), „Нека кажем „не“ на циганското беззаконие!“) и призови за недопускане на ромите да се върнат обратно в селото. Тогавашият вицепремиер и лидер на ВМРО Каракачанов посети селото два дни след инцидента и заяви: „Циганите в България станаха изключително нагли вече...Това не може да продължава повече и търпимостта на българското общество се изчерпа“. При опит да се върнат в селото през февруари 2019 г. ромите не бяха допуснати от кмета и от самоорганизирали се местни жители. Прокуратурата и съдилищата, към които ромите

16 *Правата на човека в България през 2001 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2002 г.

17 *Правата на човека в България през 1994 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1995 г.

от Войводиново се обърнаха, не им предоставиха никаква помощ.¹⁸

През април 2019 г. бяха нападнати от самоорганизи- рали се расистки групи и прогонени от Габрово голям брой роми. Бившият кмет на града и тогавашен вицепремиер Томислав Дончев и другият вицепремиер Каракачанов направиха публични подстрекателски изявления, които насърчиха организаторите на погрома. Те подпалиха няколко ромски къщи и унищожиха имуществото на невинни хора. Погромът продължи няколко дни. Полицията и прокуратурата бездействаха.¹⁹

Погроми в ромски махали с побои над хора, палежи и повреждане на имуществото с отправяне на расистки обиди бяха извършвани през целия период на демократичния преход, особено през 90-те години на миналия век и първото десетилетие на новия. Извършители бяха както представители на органите на реда, така и частни лица и групи. Първият подобен масов погром бе този в ромската махала на Пазарджик през 1992 г., организиран и извършен от полицията във връзка с извършени престъпления. Голяма част от къщите бяха обект на вандалски действия, мебелите бяха изпочупени, десетки хора бяха пребити. През 1994 г. четири къщи в малък ромски квартал в Плевен бяха подпалени от „бръснати глави“, а други пет бяха повредени от хвърлени бутилки със запалителна течност.²⁰ През февруари 1997 г. маскирани полицаи нахлуха в ромския квартал на Пазарджик,

18 През октомври 2022 г. Европейският съд по правата на човека установи нарушение на член 14 във връзка с член 8 от ЕКПЧ по делото *Пакетова и други срещу България* и присъди обезщетения на 50 жалбоподатели. По-подробно изложение на фактите може да се намери в решението по делото, достъпно на: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-223943>.

19 *Правата на човека в България през 2019 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2020 г.

20 *Правата на човека в България през 1994 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1995 г.

пребиха около 60 души, изпочупиха мебели и покъщнина. Акцията бе отмъщение за протестите на ромите срещу правителството няколко дни по-рано. През октомври 1997 г. полицаи нахлуха в столичния квартал „Христо Ботев“ и нанесоха побой на най-малко седем души, сред които жени и деца.²¹ През март 1998 г. след сбиване на ром с полицаи в ромската махала на Криводол местни полицаи устроиха по-

НАЙ-ТЕЖКИТЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ, НА КОИТО РОМИ СТАВАХА ЖЕРТВА, БЯХА ПРИНУДИТЕЛНИТЕ ИЗСЕЛВАНИЯ ОТ НАСЕЛЕНИ МЕСТА.

гром с побой над много хора, включително жени и деца. Също през март 1998 г. местни жители устроиха погром в ромската махала на с. Хаджидимитрово,

Ямболско, по подозрения за извършени кражби. Бяха нападнати най-малко 13 къщи, много от обитателите на които бяха пребити, а мебелите – изпочупени. През април 1998 г. полицаи навлязоха в ромската махала на гр. Септември, за да задържат заподозрян за извършено престъпление. В хода на акцията те пребиха няколко души и отпратиха расистки обиди и псувни към събралото се множество. В мащабна полицейска акция в с. Мечка, Плевенско, през юли 1998 г. около 80 полицаи нахлуха в ромската махала, за да задържат заподозрени, пребиха много хора и унищожиха имуществото.²² Подобна акция с масови побои над хора бе проведена и през януари 2004 г. в софийския ромски квартал „Факултета“.²³ В нито един от тези случаи не последва наказване на извършителите.

21 *Правата на човека в България през 1997 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1998 г.

22 *Правата на човека в България през 1998 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1999 г.

23 *Правата на човека в България през 2004 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2005 г.

Роми станаха жертви на престъпления, мотивирани от предразсъдъци, и извън ромските квартали, най-често извършвани от организирани расистки групи и самоорганизиращи се граждани. През 1994 г. Проект „Права на човека“, организация за защита на правата на ромите, документира над 30 сериозни случая на етнически мотивирано насилие от страна на полицията, частни охранителни фирми и екстремистки расистки групи.²⁴ През следващите години тази организация, както и други правозащитни организации документираха многобройни случаи на расистки мотивирано насилие срещу роми от страна на „бръснати глави“, полицейски служители, от частни лица и групи. Някои от тези прояви на насилие бяха особено драстични. Така през март 1994 г. в с. Драгоданово, Сливенско, трима заподозрени за кражба роми бяха вързани за дървета и бити с тояги, а един от тях е бил вързан за лек автомобил и влачен по пътя.²⁵ През април 1997 г. в Средно село, Великотърновско, петима роми по подозрение в кражба на телета бяха завързани за ограда в центъра на селото и линчувани от тълпа от 100 – 120 души, събрани от съседните села. През май 1997 г. в с. Недялско, Ямболско, група роми бяха задържани от местни жители по подозрение за кражба на агнета. По-късно те бяха завързани за трактор и „разходени из селото“ за наизигане.²⁶ В няколко случая роми намериха смъртта си в резултат от расистки мотивирано насилие от правоприващите органи и от частни лица.²⁷

Роми станаха жертви на насилие и по време на най-масовите антиромски демонстрации, последвали убийството на Ангел Петров в пловдивското село Катунца през

24 *Права на човека в България през 1994 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1995 г.

25 Пак там.

26 *Права на човека в България през 1997 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1998 г.

27 Вж. по-долу в част 3 делата „Начова и други срещу България“ и „Ангелова и Илиев срещу България“.

септември 2011 г. Между 24 и 25 септември 2011 г. се изпълниха с ултраси улиците на Пловдив около кв. „Столипиново“, софийските улици около НДК, Президентството, както и в много други райони на страната. Репортажи показваха как в Катунца „бръснати глави“, скрити зад маски, палят и обръщат коли, крещят срещу ромите. Много от протестите бяха придружени от расистко насилие над ромите. След смъртта и пожарите в Катунца последваха и „словесни престрелки“ в социалните мрежи. Езикът на омразата превзе общественото пространство. Появиха се първите групи във фейсбук, които приканваха към насилие: „Циганите на сапун!“, „Циганите вън!“, „Да ги избием!“, „Сганта да се изрине!“.²⁸

През целия период на демократичните промени ромите като група бяха и продължават да бъдат изложени на реч на омраза. Източниците на тази реч са разнообразни – политици, печатни, електронни и онлайн медии, организирани расистки групи и неформални общности. Най-агресивните расистки подстрекателства срещу ромите бяха осъществени от партия „Атака“ и от нейния лидер, особено в периода на нейното зараждане. В серия от телевизионни предавания Волен Сидеров представяше ромите като криминална и паразитна общност, сериозно застрашаваща сигурността на българските граждани и обществения ред в страната. Тези пристрастни филипики не получиха никаква санкция нито в рамките на системата на наказателно правосъдие, нито по гражданскоправен ред.²⁹ Други политици също допринесоха с расистки антиромски подстрекателства. Така през октомври 2006 г. тогавашният министър на здравеопазването проф. Радослав Гайдарски поиска публично да се забрани със закон на лицата от малцинствата,

28 Вж. подробно описание на събитията в: Антицигански вълнения в България 2011, *Уикипедия*, https://bg.wikipedia.org/wiki/Антицигански_вълнения_в_България_2011.

29 Вж. по-долу в раздел 3 делото *Будинова и Чапразов срещу България*.

които не са достигнали пълнолетие, да раждат деца.³⁰ През 2014 г. поредица антиромски изказвания направи и тогавашният министър на здравеопазването Петър Москов. През декември 2014 г. Валери Симеонов, лидер на националистическата партия „Национален фронт за спасение на България“ (НФСБ), заяви от парламентарната трибуна, че ромите са се превърнали в „озверели човекоподобни, изискващи право на заплати, без да полагат труд, помощи по болест без да са болни, детски – за деца, които играят с прасета на улицата, и майчински за жени с инстинкти на улични кучки“.³¹

1.3. Малцинствените религиозни общности

В периода на демократичния преход обект на пресъпления от омраза и на реч на омразата станаха няколко малцинствени религиозни общности. През 90-те години подобна реч бе насочена най-вече срещу неправославни християнски групи като „Слово на живот“, „Истина от Сион“, „Свидетели на Йехова“ и др. Впоследствие бяха виктимизирани и други групи – мюсюлманите, мормоните и представители на по-стари и утвърдени протестантски църкви в България. Кампанията срещу „сектите“ от средата на 90-те години на миналия век се проведе основно в лицето на представители на Дирекция „Вероизповедания“ на Министерския съвет. В промитата от комунистиче-

30 *Правата на човека в България през 2006 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2007 г.

31 *Правата на човека в България през 2014 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2015 г.

ския атеизъм сред „сектите“ бяха обвинявани че склоняват последователите си към самоубийство; че отделят децата от техните семейства; че търгуват с наркотици и ред други абсурди. В насъскването на омраза се включи и самият патриарх Максим от Българската православна църква. През 1997 г. той публично нарече представители на малцинствени религиозни общности „веро- и родоотстъпници“.³² Бяха предприети и репресивни законодателни мерки, с които възможностите на някои религиозни общности да изповядват своята религия бяха ограничени.³³ Впоследствие речта на омраза и репресивните мерки срещу част от групите затихнаха.

„Свидетелите на Йехова“ и в по-малка степен мормоните продължиха да бъдат жертви на престъпления от омраза и на реч на омраза през целия период на демократичния преход поради активния прозелитизъм, включително проповядването „от врата на врата“, с което те бяха активно ангажирани.

Освен на клеветнически кампании „Свидетели на Йехова“ станаха

КАМПАНИЯТА СРЕЩУ „СЕКТИТЕ“ СЕ ПРОВЕДЕ ОСНОВНО В НЯКОЛКО МЕДИИ, НО ТЯ БЕ АКТИВНО ПОДКРЕПЯНА И ОТ ВЛАСТИТЕ.

жертви и на побои от страна главно на частни лица и групи, но също понякога и от полицаи.³⁴ Подобни многобройни инциденти бяха регистрирани в най-различни региони на България. Най-голямото нападение с масирано използване на физическо насилие бе извършено на 17 април 2011 г. в Бургас от местната структура на ВМРО в сътрудничество с

32 *Правата на човека в България през 1997 г. Годишен доклад на БХК. София, март 1998 г.*

33 Вж.: E. Cohen, K. Kanev. Religious Freedom in Bulgaria. *Journal of Ecumenical Studies*, Winter-Spring, 1999; 36: 1–2.

34 Вж. например: *Правата на човека в България през 1996 г. Годишен доклад на БХК. София, март 1997 г.*

членове на фенклуба на ФК „Черноморец“ – „Сините акули“, фенклуба на ФК „Нефтохимик“, сдружение „Роголюбец“ и др. Нападението над религиозната общност „Свидетелите на Йехова“ беше извършено в деня на нейния религиозен празник. Впоследствие проявите на насилие бяха санкционирани, но извършителите получиха леки наказания.³⁵

През целия период на демократичния преход многократно бяха подложени на вандализъм джамии и други религиозни сгради на мюсюлманите. Такива инциденти биваха документирани с малки изключения почти всяка година на много места в България, включително в София, Пловдив, Варна, Шумен, Плевен, Казанлък, Горна Оряховица, Благоевград, Айтос, Асеновград, Силистра, Гоце Делчев, Добрич, Велинград, Исперих, Попово, Карлово и Ямбол. Вандалските прояви се изразяваха в изписване на обидни надписи, подхвърляне на свински глави в дворовете или окачването им по минаретата, чупене на прозорци и палежи. Примери за подобни действия са надраскването на варненската джамия „Азизие“ през февруари 2013 г. с надписи „Турци, треперете!“, „Левски е жив!“, „България над всичко!“ и кръст на стената³⁶; надраскването през юни 2014 г. на джамията в с. Попово, област Търговище, с надписа „Смърт за турците и циганите“, „Циганите на сапун, турците под ножа“³⁷; надраскването през юли 2015 г. на стената на джамията в Горна Оряховица с обидни надписи – „Аллах е прасе“, свастика и „1488“³⁸. Извършителите на поругаванията бяха установявани и наказвани в много редки случаи.

Партия „Атака“ на свой ред се прояви с антимиюсюлманска реторика и нападения над софийската джамия „Баня

35 *Правата на човека в България през 2011 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2012 г.

36 *Правата на човека в България през 2013 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2014 г.

37 *Правата на човека в България през 2014 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2015 г.

38 *Правата на човека в България през 2015 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2016 г.

Баши“ скоро след създаването си. През юни и юли 2006 г. „Атака“ организира кампания чрез събиране на подписи пред джамията и чрез предавания по Телевизия СКАТ, насочени срещу „шума, произвеждан от джамията“. Предлогът бе, че силата на звука на мюсюлманските молитви оскърбява чувствата на православните и смуцава почивката на хората. Най-агресивното нападение на активисти на „Атака“ срещу джамията „Баня Баши“ бе извършено на 20 май 2011 г. Тогава около 100 – 150 активисти на партията начело с нейния лидер Сигеров се стълпяват пред джамията, по времето когато богомолците са започнали да се събират за петъчната молитва. Пускат български патриотични песни от високоговорители, поставени на автомобили. Заедно с това отправят нападки към богомолците, наричайки ги „турски мекерета“, „гадни терористи“, „измет“, „еничари“, „резащи“ и „ислямисти“. Крещат: „Хайде в Анкара!“, „Не ни цапайте земята!“ и „Миришат ви краката! Затова ги миете!“. Един от участниците в митинга реже бавно турски фес с джобен нож, казвайки „Чувате ли ме? Сега ще ви покажем какво ще се случи с всеки от вас!“. Няколко демонстранти влизат в двора на джамията, като се качват върху покрива на едноетажната пристройка в съседство и влизат в схватка с богомолците, удряйки ги с дървени пилони и метални тръби. Прокуратурата и следствието бързо потушават разследването, без да повдигнат обвинения на извършителите.³⁹

Повод за антимюсюлманска реч на омраза, разпространявана от екстремистки групи и медици, даде и делото срещу 12-те имами за проповядване на радикален ислям в района на Пазарджик. Години наред около съдебния процес спрямо тях по медиите се тиражираха митове за „спящи

39 През 2015 г. по делото *Караахмед срещу България* по жалба на един от богомолците ЕСПЧ установи едностранно нарушение на член 9 от ЕКПЧ. По-подробно изложение на фактите около нападението може да се намери в решението по делото, гостъпно на: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158360>.

клетки на Ал-Каида“ и „гнезда на радикален ислям“ в няколко родопски села и се заклеяваха „ислямските фундаменталисти“. По време на съдебния процес през септември 2012 г. партия „Атака“ организира митинг пред съдебната палата в Пазарджик и издигна лозунга „Ислямисти, марш обратно в Анадола!“.⁴⁰

1.4. Мигрантите и бежанците

Проблемът с мигрантите от неевропейски страни присъстваше в България още по време на комунистическия режим. Много от студентите от „братски“ страни и политически формации от Азия, Африка и Латинска Америка, както и част от работниците-мигранти от Виетнам бяха изложени на расистки обиди и спорадични прояви на расистки мотивирано насилие. Скоро след пагането на комунистическия режим работниците-мигранти от Виетнам бяха депортирани обратно в страната си без никаква справедлива процедура и без оглед на връзките, които бяха установили в България, в някои случаи в грубо нарушение на тяхното право на семеен живот.

България стана транзитна страна, както и страна на местоназначение на мигранти от неевропейски страни веднага след началото на демократичните промени. През 1992 г. Народното събрание ратифицира Конвенцията за статута на бежанците, а от 1994 г. бе установена процедура за разглеждане на индивидуални молби за международна закрила. От този период бяха документирани и случаи на

40 *Правата на човека в България през 2012 г. Годишен доклад на БХК. София, март 2013 г.*

расистки мотивирано насилие срещу мигранти от страна на „бръснати глави“ и други организирани групи.⁴¹

Тези прояви на насилие, както и речта на омраза в някои медии продължиха през целия демократичен период. През 2010 г. Комисията за защита от дискриминация дори осъди един от активните националисти – Боян Расате – за това, че нарекъл бежанци „нееволюирали същества“⁴². Подобни внушения за бежанците и мигрантите се разпространяваха и от някои политици⁴³.

От средата на август 2013 г. започна постъпателно да се увеличава броят на хората, влизащи в страната, за да потърсят убежище и закрила. Това провокира незабавна реакция на ултранационалистически кръгове. Партия „Атака“ използва медии, които притежава, за да представи бежанците от Сирия като заплаха за националната сигурност, наричайки ги „канибали“, „масови убийци“, „ислямски фундаменталисти, които бягат от правосъдието“ и „лъжат властите“, „отвратителни, долнопробни примати, които бягат от закона в Сирия“ и „започнаха да крадат, да бият в България“ и „ще започнат да изнасилват, да режат глави“.⁴⁴ Ситуацията ескалира след нападението на мигрант с нож над продавачка по време на грабеж на 3 ноември 2013 г. Веднага след това в София се проведе „шествие срещу имигрантското нахлуване“, в което взеха участие представители на националистически формации – „Атака“, ВМРО, Движение „Национална съпротива“, Български национален

41 Вж. *Правата на човека в България през 1995 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1996 г.; *Правата на човека в България през 1996 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1997 г.

42 *Правата на човека в България през 2010 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2011 г.

43 През 2015 г. кандидатът за кмет от БСП М. Мирчев заяви, че бежанците „са нашественици, а и са примитиви, защото цивилизациялно са хора от VII век, ние все пак живеем в Европа в XXI век.“ (М. Мирчев. Проблемът с бежанците ще взриви София. [ClubZ.bg](http://clubz.bg), 23 октомври 2015 г., достъпно на: http://clubz.bg/29365-mihail_mirchev_problemyt_s_bejancite_shte_vzriv_i_sofiq).

44 *Правата на човека в България през 2013 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2014 г.

РЕЧТА НА ОМРАЗА И ПРОЯВИТЕ НА РАСИСТКО НАСИЛИЕ СРЕЩУ МИГРАНТИ ПРОДЪЛЖИХА И ПРЕЗ СЛЕДВАЩИТЕ ГОДИНИ.

съюз, Сдружение на българските футболни привърженици. По време на събитието бяха отправени призови за прогонване на имигрантите от България, за

въоръжаване и самоорганизиране на населението в доброволни граждански патрули с цел прочистване на града от имигрантите.⁴⁵ На 4 ноември 2013 г. в деня на шествието в София с нож бе нападнат 17-годишен сириец. На 7 ноември 2013 г. на автобусна спирка бе нападната жена от Камерун. На 8 ноември 2013 г. 18-годишно момче, български гражданин от ганайски произход, бе пребито от трима нападатели в центъра на София.⁴⁶ На 9 ноември 2013 г. бе извършен опит за убийство на мъж поради неговата предполагаема имигрантска и мюсюлманска принадлежност. Извършителите бяха изправени пред съд.⁴⁷ Според показанията, които те дадоха, посегателството е извършено с цел да бъдат „почистени“ улиците на страната от чужденци, които „не принадлежат към тяхната култура и религия“.

Речта на омраза и проявите на расистко насилие срещу мигранти продължиха и през следващите години. Вътре в страната и по границата с Турция започнаха да действат „граждански патрули“, възглавявани от отявлени ултранационалисти, които упражняваха насилие над мигранти. През 2016 г. телевизия bTV излъчи възхваляващ репортаж относно акциите на Динко Вълев по залавяне на „нелегални имигранти“. Вълев признава, че е нанасял такива удари

45 БХК. *Открит сигнал до главния прокурор относно престъпления на представители на ВМРО – БНД и други формации*. 04.11.2013 г., достъпен на: <http://www.bghelsinki.org/bg/novini/press/single/otkrit-signal-do-glavniiya-prokuror-otnosno-prestpleniya-na-predstaviteli-na-vmro-bnd-i-drugi-formacii/>.

46 *Правата на човека в България през 2013 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2014 г.

47 ВКС. *Решение № 145 от 08.07.2019 г. по нак. дело № 534/2019 г.*

по хора, които са били от естество да причинят кървящи рани. Пострадалите са били част от група, включваща мъже, жени и дете, бягащи от Сирия. Вълев ги е принудил да лежат с лице към земята в продължение на час и половина, след като е отправил към тях смъртни заплахи.⁴⁸ В подобни действия бе уличен и Петър Низамов – Перата. Той дори бе изправен пред съд в Бургас по обвинение, че през април 2016 г. в съучастие с още едно лице противозаконно лишил от свобода трима афганистанци, връзвайки ги със свински опашки. През март 2017 г. Бургаският окръжен съд го оправда по всички обвинения⁴⁹.

Голяма част от оплакванията на мигрантите са заради расистки мотивирано насилие от страна на полицията – както на границата, така и вътре в страната.

Расистките злоупотреби срещу мигранти не само че не бяха адекватно разследвани и наказвани от правопазачните органи, но в някои случаи бяха активно насърчавани. Едно такова насърчение дойде лично от тогавашния министър-председател Бойко Борисов. На 10 април 2016 г. той заяви пред журналисти: „Аз се свързах с тези момчета [от една от хайките], говорихме. Всяка помощ, която е за ... „Гранична полиция“ и за държавата, е добре дошла ... разговарях с тях, казах им, благодарих им, изпратих директора на „Гранична полиция“ да се срещне с тях, така че да си координират сигналите ... тя, държавата, е наша обща. Всеки, който помогне, само едно „благодаря“ заслужава“. Във връзка с тези изявления БХК, няколко други граждански организации и граждани подадоха сигнал в прокуратурата. Тя обаче отказа да образува досъдебно производство.⁵⁰

48 *Правата на човека в България през 2016 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2017 г.

49 Кехайова, М. Съдът оправда Петър Низамов – Перата по всички обвинения. *Труд*, 07.03.2017 г.

50 БХК. ПРЕСЪОБЩЕНИЕ: Апелативната прокуратура потвърди отказа на градската да образува досъдебно производство срещу премиера за подбуждането към хайки за бежанци. 20.09.2016, достъпно на: <https://www.bghelsinki.org/bg/news/20160921-press-borisov-sap>.

Проявите на расистко насилие от страна на правоприлагащите органи и на частни лица и групи спрямо мигранти продължиха с неотслабваща сила и по време на мандата на правителството на ГЕРБ и „Обединените патриоти“ (2017 – 2021 г.). Заплахите и речта на омраза се разпростряха и срещу организациите, които оказват правна помощ на мигрантите.⁵¹

1.5. Хората с психични разстройства в институции

Третирането на хората с психични разстройства в институциите често е свързано с дълбоко вкоренени предразсъдъци спрямо тях. Това се отнася особено за хронично болните и за лишените от дееспособност. Често отношението към тях е като към подчовеци. И макар да е в различна степен, то е такова навсякъде по света.

България е сред страните, в които третирането на хората с психични разстройства в институциите дава изключително сериозни основания за загриженост. Тя е единствената страна в Европа, по отношение на която през ноември 2021 г. Европейският комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (КПИ) направи публично изявление, свързано с психиатричните институции. В него КПИ обобщи дългогодишните си наблюдения по време на своите посещения в България относно физическото малтретиране на пациен-

51 Вж. Human Rights Watch. *Bulgaria: Human Rights Group Under Threat. Halt Attacks on Bulgarian Helsinki Committee; Dismiss Bogus Request*. October 2, 2019, гостъпно на: <https://www.hrw.org/news/2019/10/02/bulgaria-human-rights-group-under-threat>.

тите в психиатричните болници и в домовете за социални грижи; лошите материални условия на настаняване във всички видове институции; противозаконното, нечовешко и унижително използване на средства за имобилизация и изолация; липсата на персонал; силно стеснения диапазон на лечение; липсата на правни средства за защита срещу принудително настаняване.⁵²

Тези и много други проблеми на институционалната психиатрия и домовете за социални грижи за хора с психични разстройства бяха в ползрението на мониторинга на БХК и на други международни организации повече от две десетилетия преди публичното изявление на КПИ. В няколко публикации БХК обобщава своите наблюдения на стационарната психиатрична помощ⁵³; домовете за възрастни с психични разстройства⁵⁴; домовете за деца със специални нужди⁵⁵ процесуалните права на лицата с психични раз-

52 КПИ. Публично изявление относно България. СРТ/Inf (2021) 26. Страсбург, 4 ноември 2021 г.

53 БХК. Стационарната психиатрична помощ в България и правата на човека. Тематичен доклад. София, 2001, достъпен на: <https://bghelsinki.org/bg/reports/stacionarnata-psihiatrichna-pomosht-v-bylgarija-i-pravata-na-choveka-2001>; БХК. Стационарната психиатрична помощ в България и правата на човека в България през 2005 г. Тематичен доклад. София, 2005 г., достъпен на: <https://bghelsinki.org/bg/reports/stacionarnata-psihiatrichna-pomosht-v-bylgarija-i-pravata-na-choveka-v-bylgarija-prez-2005-g>.

54 БХК. Архипелагът на забравените: Домове за лица с умствени затруднения в България. Тематичен доклад. София, 2004 г., достъпен на: <https://bghelsinki.org/bg/reports/arhipelagyt-na-zabravenite-domove-za-lica-s-umstveni-zatrudnenija-v-bylgarija>; БХК. Неслучващата се деинституционализация на лицата с умствени затруднения в България. Тематичен доклад. София, 2016 г., достъпен на: <https://bghelsinki.org/bg/reports/neshluchvashtata-se-deinstitucionalizacija-na-licata-s-umstveni-zatrudnenija-v-bylgarija>.

55 БХК. Домове за деца със специални нужди. София, 2002 г.; БХК. Доклад-оценка на състоянието и перспективите пред детските институции в България и на напредъка в изпълнение на правителствените ангажменти по Конвенцията за закрила на детето на ООН. София, 2006, достъпен на: <https://bghelsinki.org/bg/reports/doklad-ocenka-na-systojanieto-i-perspektivite-pred-detskite-institucii-v-bylgarija-i-na-napredyka-v-izpylnenie-na-pravitelstvenite-angajimenti-po-konvencijata-za-zakrila-na-deteto-na-oon>.

стройства⁵⁶. Тези публикации рисуват мрачна картина на третирането на хората, настанени в психиатрични институции: крайно лоши битови условия, системни побои, произволни изолации и имобилизации, недохранване, липса на медицински обслужване и грижа, трудова експлоатация, тежки нарушения на правото на личен и семеен живот.

През 2010 г. БХК съвместно с прокуратурата и няколко други държавни институции извърши проверка във всички действащи към този момент 24 дома за деца с умствена изостаналост. За периода 2000 – 2010 г. проверяващите констатираха общо 238 смъртни случая на деца в тях, от които 34 от глад, 84 от изнемощяване на организма в резултат от лоша грижа, 13 от зарази, 36 от пневмонии и 2 от насилие.⁵⁷ Прокуратурата образува досъдебни производства по тях, но впоследствие всички те бяха прекратени. Нито едно длъжностно лице не бе привлечено към наказателна отговорност.

Като цяло в България мотивирани от предразсъдъци престъпления спрямо лицата с психични разстройства не се съобщават и не се преследват адекватно от системата на наказателно правосъдие. Както смъртните случаи на деца със затруднения в развитието, така и отявено противозаконните практики в институциите за активно лечение остават безнаказани.

56 Кукова, С. *Укрепване на процесуалните права на лицата с интелектуални и/или психосоциални увреждания в наказателното производство: Проучване на необходимостта от действия*. Национален доклад на БХК. София, 2017 г., достъпен на: <https://bghelsinki.org/bg/reports/ukrepvane-na-procesualnite-prava-na-licata-s-intelektualni-i-ili-psihosocialni-uvrejdanija-v-nakazatelnoto-proizvodstvo-prouchvane-na-neobhodimostta-ot-dejstviya>; Кукова, С. *Укрепване на правата на обвиняемите, подсъдимите и лишените от свобода лица с интелектуални и/или психосоциални увреждания: трансгранични трансфери, задържане и алтернативи в ЕС*. Тематичен доклад на БХК. София, 2023 г., достъпен на: <https://bghelsinki.org/bg/reports/2023-rights-of-detainees-with-intelectual-psychosocial-disabilities-bg>.

57 *Правата на човека в България през 2010 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2011 г.

1.6. ЛГБТИ хората

Както по време на тоталитаризма, така и в условията на демокрация ЛГБТИ хората в България бяха и продължават да бъдат стигматизирани и отхвърляни. Доминиращата патриархална култура с нейната визия за ролята на мъжа и жената в едно „нормално“ общество, наследството на социалистическия тоталитаризъм, консерватизмът, а в последните години – и влиянието на някои религиозни доктрини, са трудни за преодоляване на преградите по пътя към извоюване на истинско равнопоставяне на тези общности.

Много представители на ЛГБТИ станаха жертви както на престъпления от омраза, така и на реч на омразата по време на тоталитарния комунистически режим и продължиха да бъдат такива след началото на демократичните промени. Стигмата и отхвърлянето, които тежат над всякакви техни публични изяви, не дадоха възможност за формиране на жизнеспособни техни организации през 90-те години. В този период общуването между тях бе съсредоточено основно в малки общности и клубове, които, колчем попаднаха в полезрението на медици, публикуващи хомофобски изявления, ставаха обект на публични гаври и тормоз. Физическото насилие и рекетът, включително от страна на полицията, бяха широко разпространени. Те обаче останаха слабо документирани поради затворения характер на общностите. При един такъв случай на 9 юли 1996 г. полицаи нахлуха в гей и лесбийския център „Фламинго“ в София под претекст за борба с порнографията. Бяха конфискувани всички печатни материали, офис оборудване и картотеката на 2 000 членове на центъра. Тринайсет служители на центъра бяха арестувани, а един от тях бе показан вечерта по националната телевизия, като цялата акция бе

коментирана в подигравателен и оскърбителен тон.⁵⁸ През март 1997 г. полицаи отново нахлуха в център „Фламинго“ и арестуваха четирима души по подозрение в разпространение на порнография. Отново бяха иззети много материали. По сведение на потърпевшите обитателите били карани да лягат на пода и били ритани. След около 20-часов престой в полицията четиримата задържани бяха освободени. Същата година полицаи нахлуха три пъти в гей клуб „Нери“ в София и задържаха 16 негови посетители. В РПУ някои от тях бяха принудени да подпишат предупредителни протоколи, че няма да се занимават с проституция, а срещу други бе повдигнато обвинение по тогава действащия чл. 157, ал. 5 от НК за извършване на хомосексуални действия с цел набавяне на имотна облага. При третото задържане в края на август 1997 г. полицаите отправиха обиди към задържаните, а след това поканиха криминални репортери от големи столични вестници, за да ги фотографират.⁵⁹

Най-тежкото престъпление от омраза на хомофобска основа през периода на демократичния преход бе убийството през септември 2008 г. на Михаил Стоянов в Борисовата градина в София от трима нападатели, събрали се да „почистват“ парка от лица, които смятали за хомосексуални.⁶⁰

Макар и най-тежък, този инцидент съвсем не бе единственото хомофобско насилие в този период. През март 2011 г. две 22-годишни момчета бяха брутално пре-

НАЙ-ТЕЖКОТО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ ОТ ОМРАЗА НА ХОМОФОБСКА ОСНОВА ПРЕЗ ПЕРИОДА БЕ УБИЙСТВОТО НА МИХАИЛ СТОЯНОВ.

58 *Правата на човека в България през 1996 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1997 г.

59 *Правата на човека в България през 1997 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1998 г.

60 Вж. по-долу подраздел 3.1 за фактите по случая и за развитието на наказателното производство на национално ниво и пред ЕСПЧ.

бити от група неонацисти в Борисовата градина в София по подозрение, че са гей хора. През юни същата година, след края на „София прайд“, петима доброволци – 2 момичета и 3 момчета, бяха нападнати в гръб в малка уличка в центъра на София и бити от 4–5 младежи.⁶¹ През септември 2020 г. тълпа непълнолетни младежи, самоопределящи се като част от агитката на ФК „Ботев“ – Пловдив, нападнаха в Цар-Симеоновата градина в Пловдив най-малко две млади момичета, замервайки ги с яйца и отправяйки към тях хомофобски обиди.⁶² През 2021 г. крайни националисти устроиха серия нападения с използване на заплахи и насилие над ЛГБТИ центрове в София и Пловдив по време на кинопрожекции и групи културни събития. Боян Станков – Расате, по онова време кандидат за президент, нахлу с още десетина души в „Рейнбоу Хъб“ в София и нанесе побой с юмрук над една от активистките на фондация „Билитис“. Тълпата вандали изпочупи мебели и техника в общностния център. През май 2021 г. контрадемонстранти провалиха провеждането на първия прайд извън столичния град – „Бургас прайд“. На събитието се събраха около 50 души и около 300 контрадемонстранти. Полицията допусна протестиращите срещу прайда да се отклонят от първоначалния си маршрут и да блокират пътя на участниците в прайда към маршрута на шествието, поради което то не се проведе. Срещу тях бяха хвърляни краставици, яйца, а в най-малко един случай – и камъни. Бяха отправяни и закани.⁶³

Хомофобската реч на омраза съпътстваше демократичния преход още от самото му начало. През 90-те години на миналия век тя бе особено силно изразена в т.нар. жълтата преса. В по-късния период като най-токсична среда за

61 *Правата на човека в България през 2011 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2012 г.

62 *Правата на човека в България през 2020 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2021 г.

63 *Правата на човека в България през 2021 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2022 г.

хомофобията се изявиха социалните мрежи. Те поддържаха относително високи нива на хомофобски подстрекателства по всяко време, особено около провеждането на ежегодния „София прайд“. Тогава те ставаха най-агресивни.⁶⁴ Както и в случаите с расистката реч на омраза, прокуратурата и полицията останаха пасивни дори в случаите, в които хомофобската реч на омраза включваше закани за насилие. В останалите случаи тази пасивност се оправдаваше с липсата на разпоредби в НК за публично подбуждане към омраза и дискриминация на хомофобска основа.

Освен в социалните мрежи хомофобската реч на омраза присъстваше, макар и спорадично, и в медийното пространство. Тя намери израз и в изявления на политици и други обществени фигури. Така например през април 2011 г. Нова ТВ излъчи предаване, в което режисьорът и впоследствие евродепутат Андрей Слабаков – гост в предаването „На инат“, обясни, че „гейовете са много по-вредни [от цигарите], защото разпространяват СПИН масово...“⁶⁵. На свой ред през 2012 г. телевизия bTV даде трибуна на ставрофорен иконом Евгений Янакиев от сливенския храм „Св. Димитър“, който призова гей хората да бъдат замеряни с камъни и нарече хомосексуалността прелюдия към педофилията.⁶⁶ През 2011 г. в едно от предаванията си по Канал 3 водещият Юлиан Вучков направи отявлено хомофобски изказвания в присъствието на премиера Бойко Борисов. Борисов на свой

64 Ето примери от подобна изключително агресивна реч на омраза в навечерието на „София прайд“ през юли 2014 г. от социалната мрежа фейсбук: „Нека съратници се съберем и заедно да се противопоставим, и смежем в зародиш тази педерастка зараза!“, „На асфалт, мама ви педерска“, „Циклон В е против бълхи и въшки [...] Калашници и сапове от лопати трябват...“. А в деня на прайда симпатизанти на „Атака“ скандираха „Уби, уби, уби педера“ – хомофобски лозунг, призоваващ към физическо умъртвяване на гей хората, използван от сръбските футболни хулигани (Вж. *Правата на човека в България през 2014 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2015 г.).

65 Йорданова, Л. ВАС: Андрей Слабаков е извършил дискриминация. *Капитал*, 16.12.2013 г., достъпно на: <https://www.bg Helsinki.org/bg/news/vas-andrej-slabakov-e-izvrshil-diskriminaciya>.

66 Отец Евгений: Хомосексуалистите са психично болни хора. *BTVNQVINITE.BG*, 20.06.2012, достъпно на: <https://btvnovinite.bg/bulgaria/otets-evgenii-homoseksualizma-e-prelyudiya-km-pedofilijata.html>.

ред отговори: „В нашата партия сме си нормални. [...] Така да продължиме, да не е на стари години да се окалпазиме“⁶⁷.

В няколко случая по време на предизборни кампании „Атака“ и ВМРО призоваваха за забрана на „София прайд“.

Българската православна църква (БПЦ) се противопоставя системно на „София прайд“ като някои от нейните изявления представляват хомофобска реч на омраза. Така например Светият синод на БПЦ през 2010 г. нарече „София прайд“ „публична, безцеремонна и срамна демонстрация на содомския грях“⁶⁸. През 2014 г. Светият синод се обърна с призив към властите „да анулират този поход на възгорделия се грях, както и съпътстващите го изложбени и други прояви поради тяхната протиеестествена и безнравствена същност“⁶⁹. В последното си изявление по повод „София прайд 2024“ Светият синод отново го определи като „публична демонстрация на греха и приемането му като начин на живот“⁷⁰.

Едно от малкото положителни развития в периода на демократичния преход: през 2023 г. парламентът прие изменения в НК, с които въведе тежконаказуеми квалифицирани състави за редица престъпления, когато са извършени с хомофобски мотиви. Криминализирано бе и проповядването

67 *Правата на човека в България през 2011 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2012 г.

68 *Изявление на Св. Синод на БПЦ по повод гей-парада в София на 26.06.2010 г.* Св. Синод на БПЦ – Българска патриаршия, достъпно на: <https://bg-patriarshia.bg/gay-parade-26-06>.

69 *Изявление на Св. Синод на БПЦ относно провеждането на гей-парад 2014 в София.* Св. Синод на БПЦ – Българска патриаршия, 17.06.2014, достъпно на: <https://bg-patriarshia.bg/news/izyavlenie-na-sv-sinod-otnosno-provezhdaneto-na-gey-parad-20>.

70 *Изявление на Св. Синод на БПЦ-БП във връзка с предстоящия гей-парад.* Св. Синод на БПЦ – Българска патриаршия, 21.06.2024 г., достъпно на: <https://bg-patriarshia.bg/news/izyavlenie-na-sv-sinod-na-bpts-bp-vav-vrazka-s-predstoyashiti-1>.

на или подбуждането към дискриминация, насилие или омраза, основани на сексуална ориентация.⁷¹

1.7. Жените и кампанията срещу Истанбулската конвенция

Жените са специфичен обект на престъпления, подбудени от предразсъдъци. Насилието срещу тях най-често е свързано с принуда да изпълняват определени социално изградени роли, поведения, дейности и характеристики, които определено общество смята за подходящи за жените и за мъжете. *Конвенцията за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие* на Съвета на Европа (Истанбулската конвенция) определя този вид насилие като „джендърно базирано насилие“. Обществените представи за подходящи за жената роли са по правило основани на предразсъдъци, а принудата чрез физическо, психическо или икономическо насилие към ролеви конформизъм е специфичен вид престъпление, основано на предразсъдък.

Джендърно базираното насилие е широко разпространено в България. То се проявява както във вид на насилие в домашния или в интимния кръг на жертвата (домашно насилие), така и във вид на насилие извън този кръг, извършвано със специфичен предразсъдъчен мотив. По различни

71 Вж. по-подробно: Кънев, К. *Бяла книга: мерки за борба с престъпленията от предразсъдъци и речта на омраза*. БХК, София, 2024, 33–45.

оценки жертви на домашно насилие в България са между $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ от жените.⁷²

Независимо от промените на законодателството, включително *Наказателния кодекс*, много малка част от гжендърно базираното насилие, включително домашното насилие, застана в полезрението на системата на наказателното правосъдие в периода на демократичния преход.

Насилието срещу жени е съпроводено от тиражира-ни в медиите и социалните мрежи предразсъдъци по отношение на жените и техните „роли“. Медийната струя на предразсъдъчно сексистко говорене през годините след 1989 г. бе устойчива, макар и не много силна. Тя избухна с

КОНСТИТУЦИОННИЯТ СЪД ЗА ПОРЕДЕН ПЪТ ДЕМОНСТРИРА ЛИПСА НА КАПАЦИТЕТ ПО ВЪПРОСИТЕ, ЗАСЯГАЩИ ОСНОВНИТЕ ПРАВА НА ЧОВЕКА.

неочаквана сила през 2018 г., когато в парламента бе поставен въпросът за ратифицирането на Истанбулската конвенция, а в Конституционния съд – за нейната конституционност. Първоначално няколко малки, свързани с религиозни общности граждански организации, а впоследствие редица политически партии, религиозни вероизповедания и „общественици“ подеха яростна кампания срещу ратификацията. Кампанията бе изначално основана на лъжи, грубо изопачаване на значението на разпоредбите на този международен договор, както и на съзнателно насаждана хомофобия, трансфобия и предразсъдъци по отношение на жените. Сред първоначалните твърдения на кампанията бе, че Истанбулската конвенция признава съществуването на трети пол и въвежда във вътрешното

72 Вж. *Правата на човека в България през 1999 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2000 г.; FRA (European Union Agency for Fundamental Rights). *Насилието срещу жените: общоевропейско проучване. Резултатите накратко.* Люксембург, 2014 г.

ни право уредба за него без обществен дебат. Това твърдение бе изобличено веднага, но лъжата продължи да се повтаря през цялата 2018 година. Впоследствие централна теза на кампанията стана твърдението, че философията на конвенцията се основава на т.нар. джендър идеология – понятие, определяно като означаващо вид „социално инженерство“, което търси да промени „половата идентичност на мъжа и жената“.⁷³

Кампанията против ратификацията на Истанбулската конвенция се увенча с успех – Конституционният съд я обяви за противоконституционна с едно зле обосновано решение от 27 юли 2018 г., в което съдът прие, че понятието „джендър“ е неясно и противоречи на принципа за върховенство на правото; че то е част от „джендър идеология“, която учи, че полът не е биологично предопределен и може да се избира от човека; че българското законодателство е изградено върху разбирането за бинарното съществуване на човешкия вид.⁷⁴ С това решение Конституционният съд за пореден път демонстрира липса на капацитет по въпросите, засягащи основните права на човека. Решението и кампанията като цяло оставиха в наследство едно заимствано от булевардната преса значение на „джендър“, което се превърна в обидно нарицателно за ЛГБТИ хората през следващите години.

Положително развитие в сферата на насилието срещу жени освен законодателните изменения бе и обществената мобилизация през 2023 г. по случая на 18-годишната Дебора Михайлова от Стара Загора, която бе пребита и обезобразена с макетен нож от свой бивш приятел. Случаят с Дебора предизвика масово обществено възмущение в

73 Вж. например Куби, г. Авторката на джендър идеологията лесбийката Джудит Бътлър: Няма мъже и жени! Полът е фантазия. epicenter.bg, 8.01.2018 г. Достъпна на: <http://epicenter.bg/article/Globalnata-seksualna-revolyuetsiya/144614/11/0>.

74 Конституционен съд. Решение № 13 от 27.07.2018 г. по конст. г. № 3/2018 г.

цялата страна. Това доведе до изострена чувствителност към наболелия проблем с насилието над жени. Спонтанно организирани протести и шествия в подкрепа на Дебора имаше в над 30 града.⁷⁵

1.8. Други общности

Няколко други общности в периода на демократичния преход също станаха жертва на престъпления от омраза и реч на омразата. Те включват евреите, македонците, а след началото на 2022 г. – украинците и руснаците.

Антисемитски публикации в България започнаха да се появяват още от самото начало на демократичните промени. Освен преводни материали антисемитски публикации произведоха и немалък брой български автори. Сред тях най-плодовит бе журналистът и политик Волен Сигеров, чиито антисемитски книги и статии бяха тиражирани най-масово. С антисемитски публикации изобилстват и социалните мрежи. Те станаха особено агресивни след нападението на „Хамас“ срещу Израел на 7 октомври 2023 г. Паралелно с тях в интернет се увеличи и броят на расистките антипалестински публикации.

Освен еврейската общност като цяло жертви на антисемитска реч на омраза станаха и отделни нейни представители. Така например през юли 2023 г. група с наименование „Възраждане“ и със знака на ПП „Възраждане“ разпространи в социалната мрежа *Telegram* скандален колаж с образа на бившия външен министър на България Соломон Паси, арестуван от лица с нацистки униформи с надпис:

75 Василева, К. „Ние сме Дебора“. Как хиляди хора в страната се разбунтуваха срещу насилието в Стара Загора. [svobodnaevropa.bg](https://www.svobodnaevropa.bg), 31.07.2023 г., гостъпно на: <https://www.svobodnaevropa.bg/a/32528068.html>.

„Щом не искаш от руския газ, ела да ти пуцнем от нашия“. Отново през 2023 г. народният представител Даниел Лорер стана обект на серия от нападки на лидера на ПП „Възраждане“ Костадин Костадинов в неговия фейсбук профил. В тези постове Костадинов използва антисемитски тропи, обвинявайки Лорер в нелоялност, „българомразие“, „предателство“. Според него „лорероподобни предатели“ „искат нас българите да ни няма, а държавата ни да изчезне“. Тези публикации предизвикаха буря от антисемитски постове, съдържащи обиди както лично срещу Лорер, така и срещу евреите като общност.⁷⁶

Антисемитските престъпления от омраза в периода на демократичния преход се изразиха основно във вандалски действия срещу сгради, свързани с еврейската общност – рисуване на свастики и обидни надписи, включително по сградата на синагогата в София⁷⁷; рисуване на свастики по сградата на еврейското училище в София⁷⁸; вандалски изстъпления срещу еврейски общностни центрове⁷⁹, разрушаване на надгробни плочи в еврейските гробища в София⁸⁰; поругаване на паметници на загинали евреи⁸¹, както и заплахи с насилие в интернет срещу евреите като група или срещу индивидуални евреи. В редица големи градове на

76 *Правата на човека в България през 2023 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2024 г.

77 Вж. например: *Правата на човека в България през 2014 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2015 г. Вж. също за поругаване на Паметника на благодарността до Стамбол капия във Видин в: *Правата на човека в България през 2017 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2018 г.

78 *Правата на човека в България през 2010 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2011 г.

79 Вж. например: *Правата на човека в България през 2009 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2010 г. за вандалски действия срещу клона на „Шалом“ в Бургас.

80 *Правата на човека в България през 2017 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2018 г.

81 *Правата на човека в България през 2018 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2019 г. за поругаване в Плевен на мемориала в памет на загиналите евреи в опожарения на 11 юли 1944 г. концентрационен лагер край Кайлъка.

България в централни райони могат да се видят изписани по сградите антисемитски и пронацистки надписи.⁸²

Друга група, която стана обект на реч на омразата и на престъпления от омраза, са македонците. Опитите им да демонстрират своята македонска идентичност се сблъсква неизменно с омраза и агресия. Това е единствената малцинствена група, която все още не е официално призната от българските власти. Речта на омраза към нея се ражда на радушен прием сред широки кръгове на българското общество, включително такива, които се борят активно против дискриминацията на групите малцинствени групи.

През 90-те години на миналия век опитите на македонци в България да организират мирни събрания около важни за тях празници бяха посрещнати с активна съпротива от страна на властите, включително от тогавашния главен прокурор. Активисти на македонските организации бяха нееднократно заплашвани от службите за сигурност при опитите им да демонстрират своята македонска идентичност, а в няколко случая станаха обект на насилие от страна на полицията.⁸³ В следващите години, и особено след успешните дела на македонските организации в ЕСПЧ, физическото насилие от страна на службите за сигурност престана. Но македонците продължиха да бъдат обект на тормоз и заплахи, включително от ДАНС.⁸⁴

82 На 1 ноември 2018 г. в репортаж на израелския вестник „Хаарец“ под заглавие „Европейската столица с епидемия от свастики“ се съобщава, че „разходка из улиците на София разкрива шокиращо голям брой нацистки изображения, изрисувани със спрей по стените, а властите, изглежда, не бързат да се справят с проблема“ (*Правата на човека в България през 2018 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2019 г.).

83 Вж. например: *Правата на човека в България през 1994 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1995 г.; *Правата на човека в България през 1997 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1998 г.; *Правата на човека в България през 1998 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 1999 г.

84 *Правата на човека в България през 2008 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2009 г.; *Правата на човека в България през 2010 г.* Годишен доклад на БХК. София, март 2011 г.

След агресията на Русия срещу Украйна през февруари 2022 г. в България се установиха голям брой украински бежанци. Някои от тях станаха обект на вербална и физическа агресия от проруски кръгове. Обект на подобна агресия станаха и руски граждани от страна на русофоби.

2. НАБЛЮДЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОРГАНИ И ОРГАНИЗАЦИИ ОТНОСНО ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА, ПОДБУДЕНИ ОТ ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ, И РЕЧТА НА ОМРАЗА В БЪЛГАРИЯ

Престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и речта на омраза в България попаднаха във фокуса на наблюдението на органите на ООН и на Съвета на Европа още от самото начало на демократичните промени. В рамките на ООН това стана преди всичко чрез механизмите за контрол на изпълнението на ангажиментите по договорите за правата на човека, които България е ратифицирала. За съжаление за продължителен период

от време преди присъединяването към Европейския съюз българските власти отказваха да представят изискуемите от тези договори доклади, за да могат установените с тях органи да направят оценка на положението в страната. Престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и речта на омраза в България бяха обсъдени също така и от няколко специални докладчици на ООН, както и в рамките на системата за *Универсален периодичен преглед*.

На равнище Съвет на Европа престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и речта на омраза бяха обсъдени в рамките на периодичните прегледи от *Европейската комисия против расизма и нетолерантността* (ЕКРН) и от *Консултативния комитет по Рамковата конвенция за защита на националните малцинства* (ККРК). Отказът на България да ратифицира Истанбулската конвенция не даде възможност на органа, установен с нея, да направи оценки на ситуацията с насилието срещу жени и домашното насилие. Европейският съд по правата на човека обсъди редица проблеми на законодателството и правоприлагането, свързано с престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и речта на омраза по редица дела срещу България.⁸⁵

85 Вж. по-долу раздел 3.

2.1. Престъпленията, погубени от предразсъдъци, и речта на омраза в България пред органите на ООН

2.1.1. Комитет за премахване на расовата дискриминация

Комитетът за премахване на расовата дискриминация (КПРД, CERD) е орган, установен с *Международна конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация*, по която България е страна от 1966 г. За пръв път след началото на демократичните промени през 1991 г. КПРД прави оценка на положението в България. Оценката е положителна по отношение на развитията, свързани с развитието на демократичните процеси в страна и с възстановяване на имената и на правата на етническите турци, както и по отношение на редица разпоредби от новата българска конституция, приета през 1991 г. Но тя е критична по отношение на недостатъчния обем информация и остарелия език на правителствения доклад. В нея за пръв път се повдига със загриженост въпросът за признаването от българските власти на македонците като етническо малцинство. Изразява се загриженост и за липсата на наказателно преследване на расистки мотивираните престъпления.⁸⁶

В заключителните наблюдения на КПРД от април 1997 г. е повдигнат с особена острота проблемът за расистки мотивираното насилие спрямо ромите както от страна на полицията, така и от частни лица и групи. Бъл-

86 U.N. GAOR, 46th Session, Supp. No. 18 (A/46/18), §§ 259–278.

гария е критикувана за недостатъчна активност в противодействието на тези прояви на насилие, както за противодействие на „актовете на пропаганда и подбуждане на расистка и националистическа омраза“. Наред с наказателноправни мерки се препоръчва и обучение на полицейските служители.⁸⁷

Следващият преглед на България КПРД провежда чак през 2009 г., тъй като междуременно българските власти не представят периодичен доклад пред комитета.⁸⁸ Комитетът изразява загриженост относно засиленото противопяване от страна на някои организации, медии и политически партии на расистки стереотипи и омраза към малцинствата. В това отношение той специално се фокусира върху пропагандата на партия „Атака“. Той също така отбелязва бездействието на българските власти да прилагат разпоредбите на *Наказателния кодекс* за наказване на актове на расизъм.⁸⁹

Наблюденията и препоръките от прегледа на България в КПРД от 2017 г. относно престъпленията от омраза и речта на омраза са по-подробни. Те са и изключително остри, следвайки един период, в който тези деяния отбелязаха пика на своите изяви в страната. Комитетът разширява обхвата на своята загриженост относно виктимизирането чрез престъпления от омраза и реч на омраза на многобройни и разнообразни групи, включително ромите, турците, мюсюлманите, евреите, както и мигрантите. Той призовава за наказателно преследване на извършителите на подобни инциденти, изразявайки недоволство от

87 CERD. *Consideration of reports submitted by states parties under article 9 of the Convention. Concluding observations on Bulgaria of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination*. CERD/C/304/Add.29, 23 April 1997, §§ 9, 10, 15.

88 Според член 9 на Конвенцията държавите членки се задължават да представят периодични доклади за предприетите за нейното изпълнение мерки на всеки две години. Комитетът счита за приемливо представянето на доклади на всеки 4–5 години.

89 CERD. *Concluding observations on Bulgaria*. CERD/C/BGR/CO/19, 23 March 2009, §§ 17–18.

неадекватното прилагане на относимите разпоредби на *Наказателния кодекс*. Комитетът също така призовава за изменения в *Закона за защита от дискриминация*, с които да се въведе допълнителна защита срещу речта на омраза.⁹⁰

Най-подробни са наблюденията и препоръките на КПРД от прегледа на България през ноември 2023 г. Комитетът оценява положително измененията в *Закона за радиото и телевизията* и в *Наказателния кодекс*, целящи по-ефективната борба с речта на омраза и с престъпленията от омраза. Той обаче изразява сериозна загриженост относно недостатъците в прилагането на действащото законодателство, както и от широкото разпространение на тези деяния. Комитетът специално критикува СЕМ за провала му да предотврати разпространението на речта на омраза в електронните медии. Сериозен проблем за Комитета е етническото профилиране при употребата на сила от правоприлагащите органи, което засяга непропорционално ромите и мигрантите.

Комитетът отправя редица препоръки за борба с престъпленията от омраза и с речта на омраза, сред които: заклеймяване на речта на

СЕРИОЗЕН ПРОБЛЕМ ЗА КОМИТЕТА Е ЕТНИЧЕСКОТО ПРОФИЛИРАНЕ ПРИ УПОТРЕБАТА НА СИЛА ОТ ПРАВОПРИЛАГАЩИТЕ ОРГАНИ.

омраза от страна на политиците по време на предизборни кампании; прилагане на решенията на ЕСПЧ по делата *Будинова и Чапразов срещу България* и *Бехар и Гутман срещу България*; изследване на причините за несъобщаване на расистката реч на омраза и расистките престъпления от омраза; пълно и ефективно разследване на жалбите, свързани с расистка реч на омраза и расистки престъпления от омраза и налагане на подходящи наказания на извършителите-

90 CERD. *Concluding observations on the combined twentieth to twenty-second periodic reports of Bulgaria*. CERD/C/BGR/CO/20-22, 31 May 2017, §§ 11–13.

те; подобряване на системите за докладване на расистка реч на омраза и расистки престъпления от омраза; приемане на адекватни мерки за предотвратяване и борба с расизма в спорта.⁹¹

2.1.2. Комитет по правата на човека

Комитетът по правата на човека (КПЧ, HRC) е установен с *Международния пакт за граждански и политически права*, който България е ратифицирала през 1970 г. В периода на демократичния преход българските власти са докладвали пред този орган на ООН много рядко, поради което той е имал възможност да вземе отношение по проблемите с престъпленията от омраза и речта на омраза само три пъти.

При прегледа на България през 1993 г. КПЧ изразява загриженост по повод трудностите, пред които са изправени българските турци – жертви на изтезания по време на комунистическия режим да получат правосъдие. Той също така отбелязва свръхупотребата на сила от правоприлагащите органи и дискриминацията срещу турците и ромите.⁹²

Следващият преглед на България пред КПЧ е през 2011 г., 18 години след предходния. Тогава комитетът изразява загриженост от свръхупотребата на сила от правоприлагащите органи спрямо ромите. Друг проблем, който обсъжда, са престъпленията от омраза на религиозна основа – поругаването на джамии и нападението над мюсюлмани от активисти на партия „Атака“ пред джамията „Баня Баши“ в София. Комитетът е загрижен и от информацията за насилствени и дискриминационни практики срещу деца

91 CERD. *Concluding observations on the combined twenty-third to twenty-fifth periodic reports of Bulgaria*. CERD/C/BGR/CO/23–25, 27 December 2023, §§ 12–17.

92 HRC. *Consideration of reports submitted by state parties under Article 40 of the Covenant: Bulgaria*. CCPR/C/79/Add.24, 3 August 1993.

и възрастни с увреждания в институциите, включително лишаване от свобода, използване на средства за задържане и принудително прилагане на инвазивни лечения. Той критикува и неадекватното прилагане на законодателството за защита от подобни престъпления, както и от речта на омраза.⁹³

Последният преглед на България от КПЧ е през 2018 г. В заключителните изводи и препоръки комитетът, подобно на КПРД и дори в още по-голяма степен разширява обхвата на своята загриженост относно виктимизирането чрез престъпления от омраза и реч на омраза на голям брой уязвими групи. В тях той включва етнически и религиозни малцинства, но също така мигранти и ЛГБТИ. Специално отбелязва, че сексуалната ориентация и половата идентичност не са признати като квалифициращи мотиви или основания за дискриминация в НК и в ЗРТ. Критикува властите за неефективното наказателно преследване на престъпленията от омраза и речта на омраза.⁹⁴

2.1.3. Комитет срещу изтезанията

Комитетът срещу изтезанията (КСИ, CAT) е установен с *Конвенцията против изтезанията*, по която България е страна от 1986 г. В периода на демократичния преход КСИ няколко пъти е имал възможност да вземе отношение по проблемите с престъпленията от омраза в България. По време на прегледа на България през април – май 1999 г. КСИ изрази загриженост относно малтретирането от полицията на лица, принадлежащи към малцинствата.⁹⁵ По време на прегледа през май 2004 г. Комитетът изрази загриже-

93 HRC. *Consideration of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant. Concluding observations of the Human Rights Committee on Bulgaria*, CCPR/C/BGR/CO/3, 19 August 2011, §§ 7–12.

94 HRC. *Concluding observations on the fourth periodic report of Bulgaria*, CCPR/C/BGR/CO/4, 15 November 2018, §§ 9–10, 36.

95 U.N. GAOR. 21st session, Supp. No. 44 (A/54/44), §160.

ност относно малтретирането на лица по време на задържане, което засяга непропорционално ромите.⁹⁶

По-подробно КСИ обсъжда престъпленията от омраза в България по време на прегледа през ноември 2017 г. В своите заключителни наблюдения Комитетът посвещава специален раздел на дискриминацията, насилието и престъпленията от омраза срещу уязвими групи. В раздела се изразява загриженост относно увеличаването на насилието срещу ромите, мюсюлманите, мигрантите, турците, евреите, лицата от африкански произход, сексуалните малцинства и правозащитниците, които ги защитават. Критикувани са малкият брой наказателни обвинения срещу полицейски служители, извършили такива престъпления, и леките наказания, които получават тези от тях, които се осъждат. КСИ обсъжда и третирането на хората с психични разстройства, настанени в институции. Наред с лошите условия, неадекватното медицинско обслужване и насилието, на които тези хора, включително децата, са подложени, КСИ отбелязва и липсата на ефективни правни средства за борба с тези злоупотреби.

Сериозен фокус в заключителните наблюдения на КСИ е и домашното насилие, както и джендърно базираното насилие срещу жени. Отбелязани са редица проблеми с наказателното преследване на извършителите, както и със системата за защита на жертвите. Комитетът препоръчва събиране на статистически данни за жертвите и техните отношения с извършителите, свързани с насилието срещу жени.⁹⁷

96 CAT. *Consideration of reports submitted by States parties under article 19 of the Convention. Conclusions and recommendations: Bulgaria*, CAT/C/CR/32/6, 11 June 2004, § 5b.

97 CAT. *Concluding observations on the sixth periodic report of Bulgaria*. CAT/C/BGR/CO/6, 15 December 2017, §§ 15–16, 25–26, 29–30.

2.1.4. Комитет по правата на детето

Комитетът по правата на детето (КПД, CRC) е установен с *Конвенцията за правата на детето*, по която България е страна от 1991 г. Престъпленията от омраза и речта на омраза не станаха предмет на обсъждане в първия преглед на България пред комитета през 1997 г. Те бяха обсъдени в много ограничен обхват и в прегледа през 2008 г. Тогава КПД препоръчва предприемане на мерки за защита на българските деца от домашно насилие, сексуална и икономическа експлоатация, отвлечения и трафик.⁹⁸ По време на прегледа през 2016 г. КПД изразява загриженост относно речта на омраза към бежанците, както и относно престъпленията от омраза и речта на омраза, насочени към ромските деца.⁹⁹ По време на последния преглед от 2024 г. комитетът отправя редица препоръки към българските власти: да създадат протоколи за предотвратяване и осъждане на речта на омразата от държавни служители и политици и за разследване на случаи на расистка реч на омраза и расистки мотивирано насилие; да насърчава докладването на етнически мотивирани престъпления или престъпления от омраза срещу ромски деца, разследване на такива случаи и наказване на извършителите със съразмерни санкции и предоставяне на компенсации на жертвите; да засилят мерките, насочени към борбата и предотвратяването на насилието срещу деца, включително на джендърно-базираното насилие.¹⁰⁰

98 CRC. *Consideration of reports submitted by states parties under Article 44 of the Convention. Concluding observations: Bulgaria*. CRC/C/BGR/CO/2, 23 June 2008, § 70.

99 CRC. *Concluding observations on the combined third to fifth periodic reports of Bulgaria*. CRC/C/BGR/CO/3–5, 21 November 2016, § 50–52.

100 CRC. *Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic reports of Bulgaria*, CRC/C/BGR/CO/6–7, 15 March 2024, §§ 17, 26, 42.

2.1.5. Комитет за икономически, социални и културни права

Комитетът за икономически, социални и културни права (КИСКП, CESCR) е органът, който контролира спазването на *Международния пакт за икономически, социални и културни права*. България е ратифицирала този международен договор през 1970 г. Поради специфичния му предмет КИСКП се е произнасял относително рядко по проблеми, свързани с престъпленията от омраза и речта на омраза в България. По време на последните два прегледа на България това става в относително ограничен обхват. По време на прегледа през 2012 г. Комитетът призовава властите да декларира, че те не толерират никаква форма на дискриминация и насилие срещу лица заради техния национален или етнически произход. Той също така изразява загриженост от високите нива на домашното насилие и по-специално на насилието срещу жени и призовава домашното насилие да се формулира като специфичен състав на престъпление в *Наказателния кодекс*.¹⁰¹

По време на прегледа през 2019 г. КИСКП изразява загриженост относно нарастването на антиромските настроения в България и призовава властите да разследват и да наказват свързаните с това дискриминация и насилие. Той също така изразява загриженост относно високите нива на насилие срещу жени и домашно насилие, както и относително ниските нива на докладване на подобни деяния. Комитетът призовава инкорпориране на основните принципи на Истанбулската конвенция в българското законодателство, събиране на статистически данни за насилието срещу жени, разследване и наказване на установените случаи и обучение на правоприлагащите органи за природата на на-

101 CESCR. *Concluding observations on the combined fourth and fifth reports of Bulgaria*. E/C.12/BGR/CO/4-5, 11 December 2012, § 15.

силието срещу жени, неговите причини и последствия и как да се справят с подобни случаи.¹⁰²

2.1.6. Комитет за премахване на дискриминацията по отношение на жените

Комитетът за премахване на дискриминацията по отношение на жените (КПДОЖ, CEDAW) е създаден с *Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените*, по която България е страна от 1982 г. Прегледите на България по време на демократичния преход обхващат широк кръг проблеми, свързани с дискриминацията на жените. Те засягат и насилието срещу тях, както и речта на омраза.

По време на прегледа през 1998 г. КПДОЖ идентифицира проблема с насилието срещу жените като „водеща загриженост“. Комитетът препоръчва укрепване на мерките за защита на жените срещу всички форми на насилие. Той изисква изменения на законодателството, което предвижда възможност за наказателно преследване на извършителите само при наличие на жалба от пострадалото лице. Комитетът също така изисква разработване на набор от медицински, психологически и други мерки за подпомагане на жени, жертви на насилие, и с цел промяна на преобладаващото отношение към домашното насилие, което се възприема като частен проблем.¹⁰³

По време на прегледа през 2012 г. КПДОЖ обръща внимание на медиите и на рекламния сектор, които „системно представят сексуализирани и комерсиализирани образи на жените“. Друга сфера на загриженост е насилието срещу жени. Комитетът остро критикува разпоредбата на чл. 158 от *Наказателния кодекс* (отменена през 2015 г.), спо-

102 CESCR. *Concluding observations on the sixth periodic report of Bulgaria*. E/C.12/BGR/CO/6, 29 March 2019, §§ 12–13, 31–32.

103 U.N. GAOR. 53rd session, Supp. No. 38 (A/53/38/Rev.1), §§ 242, 255.

**КОМИТЕТЪТ ПРИЗОВАВА ИН-
КОРПОРИРАНЕ НА ОСНОВНИ-
ТЕ ПРИНЦИПИ НА ИСТАНБУЛ-
СКАТА КОНВЕНЦИЯ.**

ред която в редица случаи на блудство и изнасилване на малолетни и непълнолетни, както и в случаи на злоупотреба със служебна или

материална зависимост за принуждаване към полов акт на жертвата, деецът не се наказва или наложеното наказание не се изпълнява, ако до привеждане на присъдата в изпълнение последва брак между мъжа и жената. Също така КПДОЖ изразява силна загриженост относно широкото разпространение на домашното насилие, както и относно ниското ниво на докладване на подобни случаи. Той препоръчва криминализиране на домашното насилие.¹⁰⁴

По време на прегледа през 2020 г. КПДОЖ отново изразява загриженост за „увеличаващите се случаи на реч на омраза и сексизъм в медиите и по-специално в онлайн базираните социални медии“; за високите нива на джендърно базирано насилие срещу жени и момичета, както и за липсата на подпомагащи услуги в такива случаи. Комитетът изисква изменения на *Закона за защита от домашно насилие*, в който да се въведат всички форми на джендърно базирано насилие (физическо, сексуално, психологическо и икономическо) срещу жените и момичетата и да се гарантира, че такова насилие може да се преследва по общия ред и да се наказва с подходящи за неговата тежест наказания.¹⁰⁵

104 CEDAW. *Concluding observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Bulgaria*, CEDAW/C/BGR/CO/4-7, 7 August 2012, §§ 21–25.

105 CEDAW. *Concluding observations on the eighth periodic report of Bulgaria*, CEDAW/C/BGR/CO/8, 10 March 2020, §§ 21–24.

2.1.7. Комитет по правата на хората с увреждания

Комитетът по правата на хората с увреждания (КПХУ, CRPD) е създаден с Конвенцията за правата на хората с увреждания, по която България е страна от 2012 г. По време на първоначалния преглед на България през 2018 г. КПХУ изрази загриженост относно съобщенията за малтретирания на лица с увреждания в институциите, както и относно общия риск от насилие и злоупотреби, на които лицата с увреждания в България са изложени. Комитетът обърна внимание и на джендърно базираното насилие спрямо жените и момичетата с увреждания. Препоръча събиране на данни и засилване на активността по разследване и наказване на проявите на насилие, както и независим мониторинг на институциите и на услугите за хора с увреждания.¹⁰⁶

2.1.8. Други органи и процедури на ООН

В рамките на процедурата *Универсален периодичен преглед* (UPR, Universal Periodic Review) България получи редица препоръки от държави членки да предприеме енергични мерки за борба с престъпленията от омраза и речта на омраза; да укрепи защитата на жените срещу домашно насилие; да не допуска насилие срещу религиозните малцинства и срещу техните места за поклонение; да защити децата и възрастните с психични разстройства от насилие; да криминализира домашното насилие.¹⁰⁷

106 CRPD. *Concluding observations on the initial report of Bulgaria*. CRPD/C/BGR/CO/1, 22 October 2018, §§ 17, 35–38.

107 Вж. документите за трите цикъла на Универсалния периодичен преглед за България на: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/bg-index>.

През 2011 г. независимият експерт по проблемите на малцинствата г-жа Гей Макгузъл посети България, а през януари 2012 г. публикува своя доклад. В него тя изрази загриженост относно дискриминацията, престъпленията от омраза и речта на омраза, на която са изложени ромите, мюсюлманите и други религиозни малцинства.¹⁰⁸

През октомври 2019 г. специалният докладчик за насилието срещу жени, неговите причини и последици г-жа Дубравка Шимонович посети България, а през май 2020 г. публикува своя доклад. В него тя сподели своите наблюдения относно откритото сплашване на активисти и организации за правата на жените, които съобщават за увеличаване на езика на омразата и опозоряването на лица и организации, които подкрепиха ратифицирането на Истанбулската конвенция. Тя констатира сериозни проблеми с насилието срещу жени и домашното насилие и направи редица препоръки за изменение на законодателството и за предоставяне на подходящи услуги на жертвите. Специалният докладчик също така отбеляза „нормализирането“ и толерирането в България на джендърно базираното насилие срещу жени, по-специално на домашното насилие, което се корени в патриархалните нагласи и половете стереотипи и все още се счита за частен въпрос, който остава недостатъчно докладван.¹⁰⁹

108 Вж: *Report of the independent expert on minority issues*. Addendum 2 is the report of the official visit of the former independent expert to Bulgaria from 4 to 11 July 2011. A/HRC/19/56/Add.2, 3 January 2012.

109 *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and its consequences*. Add. 1: Visit to Bulgaria of Dubravka Šimonović. A/HRC/44/52/Add.1, 19 May 2020.

2.2. Престъпленията, погубени от предразсъдъци, и речта на омраза в България пред органите на Съвета на Европа

2.2.1. Европейска комисия против расизма и нетолерантността

Европейската комисия против расизма и нетолерантността (ЕКРН, ECRI) е създадена през 1993 г. по време на първата конференция на държавните и правителствени глави във Виена. Тя е специализиран мониторингов орган, който наблюдава мерките срещу расизма, дискриминацията (на основата на „раса“, етнически или национален произход, цвят на кожата, гражданство, религия, език, сексуална ориентация, пола и идентичност и полови характеристики) и нетолерантността в Европа. Всяка държава членка излъчва по един експерт, който действа в индивидуално качество.

ЕКРН има две основни направления на дейност – подготовка на периодични мониторингови доклади за държавите членки и издаване на общи политически препоръки. Дейността на ЕКРН по мониторинг е организирана в мониторингови цикли. В рамките на тези цикли комисията събира информация за съответната страна, прави посещение в страната, след което публикува доклад заедно с коментар на държавата членка. През последните години комисията публикува резюме за изпълнение на препоръките от последния доклад между мониторинговите цикли. Последните са с

различна периодичност. За България те варират между 2 и 8 години. Първият от общо шестте доклада на ЕКРН за България бе публикуван през 1999 г., а последният – през 2022 г.

Престъпленията от омраза и речта на омраза заемат важно място в мониторинга на ЕКРН. Докладите за България, особено от последните години, изобилстват с оценки на ситуацията и с препоръки за реформи на законодателството и правоприлагането.

В първите си доклади ЕКРН акцентира върху недостатъците на наказателноправната рамка за борба с престъпленията от омраза, както и на липсата на яснота дали действащото законодателство изобщо се прилага. Липсва и официална система на събиране на данни за расистките престъпления. Сериозен недостатък според комисията е неразследването на расистките мотиви на нападенията срещу хора от малцинствата и особено срещу роми. ЕКРН обръща внимание на расистките подстрекателства срещу роми в медиите, както и на речта на омраза срещу религиозните малцинства. Сериозна загриженост за комисията са и случаите на малтретиране на роми от полицията.¹¹⁰

В четвъртия си доклад за България от 2008 г., публикуван след възхода на партия „Атака“, ЕКРН се фокусира почти изключително върху подбуждането към етническа вражда и дискриминация, върху расистките престъпления от омраза, както и върху неадекватната реакция на властите спрямо тях. Комисията отбелязва големия брой такива случаи, засягащи основно ромите, както и някои други групи като турците, македонците и хората от африкански произход. Тя за пореден път изразява загриженост от липсата на законова рамка, която да дава възможност за демаскиране на расистките мотиви при извършване на

110 ЕКРН. *Първи доклад за България*. CRI (98) 46, Страсбург, 15 юни 1998, § 7; ЕКРН. *Втори доклад за България*. CRI (2000) 3, Страсбург, приет на 18 юни 1999 г., публикуван на 21 март 2000 г., §§ 12, 25, 29; ЕКРН, *Трети доклад за България*. CRI(2004)2rev. Страсбург, приет на 27 юни 2003, публикуван на 27 януари 2004 г., §§ 13, 17, 53, 63, 65, 69, 76, 77.

престъпления и за по-тежкото наказване на съответните деяния. Отбелязва и липсата на капацитет в СЕМ да установява и наказва подбуждането към расистка омраза в електронните медии.¹¹¹

Петият доклад на ЕКРН за България, публикуван през 2014 г., в пика на расистките подстрекателства по отношение на мигрантите и на проявите на насилие срещу тях, е може би най-критичен. Той открито сочи ключови източници на тези подстрекателства – „ултранационалистическите/фашистките политически партии и групи, сред които НФСБ (Национален фронт за спасение на България), ВМРО – БНД (Вътрешна македонска революционна организация – Българско национално движение) и БНС (Български народен съюз)“. Констатира, че те получават финансиране от държавата, тъй като в българското законодателство няма забрана такива партии да се подкрепят с публично финансиране. Комисията отбелязва ескалация на речта на омраза в политическия дискурс с основна насоченост срещу бежанците. Освен тях жертви на подобно говорене са ромите, мюсюлманите, евреите, турците и македонците. Остро критикува бездействието на властите пред лицето на расистките подстрекателства на лидера на партия „Атака“. Отбелязва недостатъците на законодателната уредба относно липсата задължение за демаскиране и наказване на расистките и хомофобските мотиви при извършването на престъпления, както и ограничения обхват на разпоредбите на чл. 162, ал. 1 от НК и на *Закона за радио и телевизия*. ЕКРН отбе-

**ПЕТИЯТ ДОКЛАД НА ЕКРН,
ПУБЛИКУВАН В ПИКА НА РА-
СИСТКИТЕ ПОДСТРЕКАТЕЛ-
СТВА СРЕЩУ МИГРАНТИТЕ, Е
МОЖЕ БИ НАЙ-КРИТИЧЕН.**

111 ЕКРН. Доклад на ЕКРН за България (четвърти мониторингов цикъл). CRI(2009)2, Страсбург, 20 юни 2008 г., публикуван на 24 февруари 2009 г., §§ 23, 92, 95, 107, 111.

лязва и ескалацията на насилието, насочено срещу ромите, бежанците, ЛГБТИ хората и някои религиозни малцинства. Описва инцидентите пред джамията „Баня Баши“ от 20 май 2011 г., проявите на насилие по време на протестите около инцидента в Катунца през септември 2011 г. и атаката на ВМРО срещу „Свидетелите на Йехова“ от април 2011 г. Констатира „със съжаление, че расисткото насилие рядко е преследвано по изрично приетите за тази цел наказателни разпоредби“ и че като цяло то, както и речта на омраза, се практикуват безнаказано в България.¹¹²

Шестият доклад на ЕКРН за България, публикуван през 2022 г., съдържа специален раздел – „Слово на омраза и насилие, мотивирано от омраза“. Като цяло тонът на този доклад е смекчен в сравнение с предходните, на места дори е идиличен. Въпреки това се отбелязва широкото разпространение на речта на омраза в България, особено срещу ромите и ЛГБТИ хората. Отбелязва се и засилването на речта на омраза спрямо мюсюлманите по време на мигрантската криза. Изразява се загриженост относно интегрирането на хомофобската реч на омраза в политическата пропаганда на някои политици. Що се отнася до престъпленията от омраза, ЕКРН отбелязва атаката срещу ромската общност в с. Войводиново от 2019 г. и нейното прогонване от селото, както и нападението срещу „Рейнбоу Хъб“ през октомври 2021 г. Сред препоръките, които ЕКРН формулира, има и такива, отнасящи се до борбата с престъпленията от омраза и речта на омраза. Те включват създаване на система за наблюдение и противодействие на расистки и анти-ЛГБТИ инциденти в училищата; вземане на всички необходими мерки за предотвратяване на заплахите и насилието срещу роми от страна на групи от местни жители; създаване

112 ЕКРН. Доклад на ЕКРН за България (пети мониторингов цикъл). CRI(2014)36, Страсбург, 19 юни 2014 г., публикуван на 16 септември 2014 г., §§ 31–36, 42, 50–53, 56–57, 105.

в рамките на полицията на специализирани звена за борба с престъпленията от омраза; допълване на разпоредбите, наказващи за престъпления от омраза с нови защитени признаци като сексуалната ориентация и половата идентичност.¹¹³

2.2.2. Консултативен комитет по Рамковата конвенция за защита на националните малцинства (ККРК)

Консултативният комитет по Рамковата конвенция за защита на националните малцинства (ККРК, ACFC) е установен с Конвенцията, по която България е страна от 1999 г. ККРК осъществява мониторинг на прилагането на Конвенцията, който протича на цикли. В рамките на всеки цикъл държавата членка представя доклад за мерките, предприети за прилагане на Конвенцията, след което представители на консултативния комитет посещават страната и изготвят становище. Становището се представя на правителството, което съставя коментари и отговори на препоръките. В края на цикъла Комитетът на министрите на Съвета на Европа приема резолюция, в която се включват основните сфери на загриженост и препоръките към държавата членка. Досега по отношение на България са реализирани четири пълни мониторингови цикъла, а петият е започнал, но не е приключил. Становището на ККРК по него още не е публично.

В становището си в рамките на първия мониторингов цикъл от 2004 г. ККРК изразява загриженост относно антиромската реторика по време на местните избори от 2003 г. от страна на някои политици и медии. Комитетът изразява загриженост и относно негативните нагласи, изразявани публично от някои медии и представители на

113 ЕКРН. Доклад на ЕКРН за България (шести мониторингов цикъл). Страсбург, 28 юни 2022 г., публикуван на 4 октомври 2022 г., §§ 21–60.

**ПРАВНИТЕ СРЕДСТВА ЗА
БОРБА С РЕЧТА НА ОМРАЗА
И ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМ-
РАЗА СА НЕЕФЕКТИВНИ.**

публичните власти към македонците и помаците, както и относно актовете на насилие, извършени по расистки и етнически подбуди. Той приканва властите

да събират статистика за тези престъпления.¹¹⁴

В становището си в рамките на втория мониторингов цикъл от 2010 г. ККРК е по-критичен към ситуацията правата на малцинствата в България изобщо, както и по-специално относно престъпленията от омраза и речта на омраза. Комитетът говори за „климата на нетолерантност, който се развива в България“ и приканва властите да предприемат енергични действия за насърчаване на межкултурния диалог и за борба с нетолерантността. Той критикува продължаващото подбуждане към нетолерантност и омраза от страна на някои медии и политици, по-специално към турското и към ромското малцинство. Визира по-специално вестници като „Атака“, „Нова зора“ и „Новинар“. Отбелязва и публично изразените негативни нагласи към македонците и помаците. Призовава към наказателно преследване за подбуждане към етническа или религиозна омраза в медиите. Комитетът изразява особена загриженост относно случаите на полицейска бруталност към малцинствата и липсата на ефективно разследване и наказване на извършителите. Отбелязва и расистки мотивираните нападения срещу други групи, като например паляка на синагогата в Бургас през юли 2009 г.¹¹⁵

114 ACFC. *Opinion on Bulgaria* (adopted on 27 May 2004)/ ACFC/OP/I(2006)001, Strasbourg, 5 April 2006, §§ 52, 57, 124, 125.

115 ACFC. *Second opinion on Bulgaria (adopted on 18 March 2010) and Comments of the Government of Bulgaria (received on 3 January 2011)*. FCNM/II(2012)001, Strasbourg, published on 23 January 2012, §§ 17, 18, 20, 97, 111, 112, 116, 117, 122, 124, 125, 223.

Още по-критично е становището на ККРК в рамките на третия мониторингов цикъл от 2014 г. Комитетът констатира влошаване на общия климат на междуетническа толерантност в България. Според него расизмът става все по-широко разпространен в политическия дискурс и медиите, а екстремистките политически партии се увеличават. Към традиционните жертви на омразата са се добавили и нови – бежанците и кандидатите за убежище. Правните средства за борба с речта на омраза и престъпленията от омраза са неефективни. ККРК отбелязва усилване на антиромската, антитурската, антимакедонската и антиимигрантската реч на омраза в медиите, свързана, макар и не винаги с крайно десни политически партии. Наказателните постановления, които СЕМ е издал във връзка с подобни предавания, са малко на брой и не са успели да променят ситуацията. Комитетът призовава за прилагане на разпоредбите на наказателното право в такива случаи, както и за обучение на прокурори, полицаи и съдии. Той приветства измененията на НК от 2011 г. с въвеждането на квалифицирани състави за убийство и телесна повреда, извършени по расистки и ксенофобски подбуди, но счита, че това не е достатъчно. Нужно е да се въведе разпоредба в общата част на НК, с която да се даде възможност за вземане предвид на тези подбуди и в случаите, когато се извършват други предвидени в кодекса престъпления. ККРК изразява особена загриженост относно антиромските протести, свързани със събитията в Катунца през септември 2011 г., и призовава властите да заклеймят престъпленията от омраза и да увеличат усилията си за тяхното наказателно преследване.¹¹⁶

Становището на ККРК в рамките на четвъртия мониторингов цикъл от 2020 г. повтаря голяма част от наблю-

116 ACFC. *Third opinion on Bulgaria, adopted on 11 February 2014*. Executive summary. ACFC/OP/III(2014)001, Strasbourg, 30 July 2014, §§ 13, 44, 62, 67, 69, 72, 73, 75–76.

генията от предходните цикли. Комитетът констатира, че усилията на властите да насърчат междуетническа и междурелигиозна толерантност (силно преувеличени в становището) са подронени от ксенофобските, антиромските, ислямофобските и антисемитските заявления на високоставени политици и медии. Той също така констатира със загриженост расистки мотивираните нападения срещу мигранти от частни лица и групи, както и поощряването на тези нападения от тогавашния министър-председател. Според комитета санкциите за подобни деяния, както и за престъпления от омраза на расистка основа са много редки и неефективни.¹¹⁷

117 ACFC. *Fourth opinion on Bulgaria – adopted on 26 May 2020. Summary.* ACFC/OP/IV(2020)001Final, Strasbourg, 12 October 2020, §§ 9, 73, 74, 79, 81, 86, 89, 92.

3. ПРАКТИКАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА ПО ДЕЛА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

Дискриминационното насилие и речта на омраза навлязоха в практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ, Съдът) по дела срещу България сравнително късно. Първото подобно решение по делото *Начова и други срещу България* е от 2005 г.¹¹⁸ Причините за толкова късното ангажиране на ЕСПЧ с темата са няколко. От една страна, капацитетът и желанието на българските адвокати да подпомагат жертви на подобни нарушения бяха (и си остават) относително ниски. С тези дела се ангажират почти изключително малкото на брой и неравномерно представени правозащитни организации. От

118 Решението по делото *Начова и други срещу България* е на Голямата камера на ЕСПЧ. Преди него през февруари 2004 г. Съдът постанови решение на камера, с което също установи дискриминационно насилие, подобно на това, което впоследствие установи и Голямата камера (вж. по-долу).

друга страна, на ЕСПЧ отне доста време да развие и консолидира практиката си, свързана с престъпленията, подбудени от предразсъдъци, и в още по-голяма степен – с речта на омраза.

Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ, Конвенцията), не съдържа разпоредба, от която пряко произтича задължение на държавата да наказва престъпленията от омраза и речта на омраза, подобни на тези в чл. 4 на Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация и в чл. 20 на Международния пакт за граждански и политически права. Такова задължение ЕСПЧ е установил чрез прилагане на разпоредбите на член 14 (Забрана на дискриминацията) във връзка с член 2 (Право на живот), член 3 (Забрана на изтезанията) и член 8 (Право на зачитане на личния и семейния живот).

3.1. Практика на ЕСПЧ, свързана с престъпления от омраза

Дело Начова и други срещу България¹¹⁹

Това е първото и най-значимо решение на ЕСПЧ по дело за дискриминационно насилие, довело до загуба на живот. Като решение на Голямата камера на ЕСПЧ то е ключово за установяване на позитивните задължения на държавата и има значение не само за България, но и за всички други държави членки на Съвета на Европа. Жалбоподатели по това дело са четирима български граждани, близки на Кънчо Ангелов и Кирил Петков, отбиващи военна служба в наказателно поделение на Българската армия („дисциплина“) по време на събитията. През юли 1996 г. те са избягали от поделението и са отишли при бабата на единия от тях в с. Лесура, Врачанско. Военна полиция ги установява и се отправя към селото да ги арестува. По време на ареста двамата войници се опитали да избягат. Полицаяте открили огън и те били застреляни. Според свидетелството на един съсед, трима от полицаите били стреляли. Двама от тях произвели изстрели във въздуха, а третият, който бил от западната страна на къщата, се целел в някого. Съседът видял военните полицаи да отиват в съседния двор, където двамата бегълци били паднали, след като били простреляни. Този двор бил собственост на дъщеря му. Като видял внука си да стои там, свидетелят поискал от майор г. разрешение да се приближи и да го отведе. Майор г. насочил оръжието си към него по брутален начин и го обидил с думите „Мамка ви циганска!“. Образованото досъдебно производство по

119 ЕСПЧ. Решение на Голямата камера по делото *Начова и други срещу България* (жалби № 43577/98 и 43579/98) от 6 юли 2005 г.

случая било прекратено със заключение, че използването на смъртоносно оръжие било законно, тъй като уставът на Военната полиция и относимото законодателство допускат по онова време то да се използва за предотвратяване на бягство.

ЕСПЧ намира, че законовата рамка за употребата на огнестрелно оръжие в България по време на събитията е твърде тясна. Тя е допускала употреба на смъртоносно огнестрелно оръжие за относително дребни инциденти. Тя също така е стеснила обхвата на разследването, като не му е дала възможност да зададе и да отговори на редица важни въпроси. Според Съда органите, разследващи смъртта на двамата войници, са разполагали с показания на съсед на пострадалите, който заявява, че майор г. е извикал „Мамка ви циганска!“, насочвайки оръжие срещу него непосредствено след стрелбата. Това твърдение, предвид множеството публикувани документи за съществуването в България на предразсъдъци и враждебност спрямо ромите, е изисквало проверка. Съдът счита, че всяко доказателство за расистка словесна обида от страна на правоприлагащите органи във връзка с операция, при която се използва сила срещу лица от етническо или друго малцинство, е от изключително значение за въпроса дали е или не е налице незаконно и предизвикано от омраза насилие. Когато в хода на разследването се установи такова обстоятелство, то трябва да се провери и ако се потвърди, да се предприеме цялостно проучване на всички факти с оглед разкриване на възможни расистки подбуди. Това обаче не е станало. Поради това Съдът установява нарушение на член 14 във връзка с член 2 от Конвенцията.

Дело Ангелова и Илиев срещу България¹²⁰

Жалбоподателите са майката и братът на Ангел Илиев, който е от ромски произход. На 18 април 1996 г. той е нападнат от седем тийнейджъри, пребит е жестоко и е намушкан с нож. На следващата сутрин той почива в болницата. Нападателите са задържани, но впоследствие всички те, с изключение на един, са освободени. Според показанията на единия от тях групата се срещала редовно. Те мразели ромите, наричали ги „сажди“ и „мангали“. Мразели и „чернилките, циганите, турците, всички чужденци“. Нападението срещу Илиев е станало спонтанно, без някаква конкретна причина. Според единия от нападателите: „биехме го, защото е циганин“. Няколко от другите нападатели също признават за омразата си към ромите по време на разпита. Досъдебното производство се протака до 2005 г., като междуременно нападателите променят показанията си. Всички те с изключение на двама са освободени от наказателна отговорност. Към датата на решаване на делото от ЕСПЧ не става ясно как то е приключило на национално ниво.

По това дело ЕСПЧ установява нарушение на член 2 от Конвенцията и отделно нарушение на член 14 във връзка с член 2. Съдът счита, че при дадените обстоятелства властите не са изпълнили задълженията си по член 2 от Конвенцията да разследват смъртта на роднината на жалбоподателите ефективно, бързо, експедитивно и с необходимата решителност, като се имат предвид расистките подбуди за нападението и необходимостта да се поддържа доверието на малцинствата в способността на държавните власти да ги защитят от заплахи за расистки мотивирани насилие. Според Съда расистките подбуди на нападателите при извършване на нападението срещу роднината

120 ЕСПЧ. Решение по делото *Ангелова и Илиев срещу България* (жалба № 55523/00), от 26 юли 2007 г.

на жалбоподателите са станали известни на органите още в началото на разследването. Той счита за напълно неприемливо, че, въпреки че са знаели, че подбудата за нападението е расовата омраза, органите не са приключили експедитивно предварителното следствие срещу нападателите и не са ги предали на съд. Напротив, те са позволили наказателното производство да се проточи и да остане във фазата на разследването повече от единадесет години.

ВЛАСТИТЕ НЕ СА ПОВДИГНАЛИ ОБВИНЕНИЕ СРЕЩУ НАПАДАТЕЛИТЕ И ЗА НИКАКВИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПО РАСИСТКИ ПОДБУДИ.

В резултат на това изтича давността по отношение на мнозинството от нападателите. Освен това Съдът отбелязва, че властите не са повдигнали обвинение срещу нападателите и за никакви престъпления по расистки подбуди. Във връзка с това той отбелязва широко разпространените предразсъдъци и насилие срещу ромите през относимия период в България и необходимостта непрекъснато да се осъжда в обществото расизмът и да се поддържа вярата на малцинствата в способността на държавните власти да ги защитят от заплахи за расистки мотивирано насилие.

Дело Йотова срещу България¹²¹

Делото засяга опит за убийство през юли 1999 г. на жалбоподателката, която е от ромски произход. Опитът е предшестван от тридневни сблъсъци между български и ромски младежи в с. Ъзлен, община Луковит, при което българските младежи отправят расистки обиди към ромите. Жалбоподателката не е замесена в конфликта и в деня на

121 ЕСПЧ. Решение по делото *Йотова срещу България* (жалба № 43606/04) от 23 октомври 2012 г.

инцидента е в дома си, където е простреляна с ловна пушка от лица, преминаващи с кола. Наранена е тежко и впоследствие е инвалидизирана. Образувано е досъдебно производство за опит за убийство. Разпитани са няколко участници в сблъсъка и свидетели. След няколко месеца досъдебното производство е спряно поради неразкриване на извършителя. След обжалване постановлението за спиране е отменено, но впоследствие, след няколко допълнителни разпита, досъдебното производство е отново спряно по същата причина.

ЕСПЧ установява нарушение на член 2 от Конвенцията поради неефективността на разследването. В допълнение той установява и нарушение на член 14 във връзка с член 2. Според Съда националните власти не са положили никакви усилия да разследват евентуалното наличие на расистки мотив въпреки съществуването на достатъчно конкретни доказателства в това отношение. В частност заподозрените от властите младежи въобще не са били разпитвани за общото им поведение спрямо етнокултурната група, към която принадлежи жертвата. Видно е, че разследващите органи не са търсили да установят дали един или повече от тези младежи са участвали в миналото в насилствени инциденти на расистка основа, или дали симпатизират например на екстремистки и расистки идеологии. Младежите не са били разпитвани по въпроса дали съществува връзка между конфликта, противопоставил ги на групата ромски младежи, и инцидента в дома на друг човек от ромски произход.

Дело *Абду срещу България*¹²²

Жалбоподателят, който е суданец, и още един суданец участват в сбиване пред търговския център „Халите“

122 ЕСПЧ. Решение по делото *Абду срещу България* (жалба № 26827/08) от 11 март 2014 г.

в София през май 2007 г. Те са нападнати от две лица, които впоследствие са описани от полицията като „скинхедс“. По време на нападението нападателите извикали „Мръсни негри, какво правите тук?“. Нападателите са арестувани и впоследствие са освободени. Прокуратурата отказва образуване на досъдебно производство по чл. 162, ал. 2 от НК с мотива, че причините за сбиването не са ясни, а обясненията на свидетелите, включително на засегнатите лица, са противоречиви. Тя също така приема, че няма доказателства насилието да е расистки мотивирано.

ЕСПЧ приема, че с оглед на точните и обосновани твърдения на жалбоподателя в рамките на наказателното производство компетентните власти са разполагали с правдоподобни данни, указващи възможна расистка мотивация за понесеното насилие от него, но не са изпълнили задължението си да предприемат всички разумни мерки, за да разследват евентуалните расистки подбуди за извършеното престъпление. Що се отнася до възможността на жалбоподателя да заведе частно наказателно дело срещу нападателите, Съдът отбелязва, че едно наказателно производство за нанесена лека телесна повреда, уницирано по тъжба на пострадалия от самото заинтересовано лице, би могло да позволи установяване на фактите, както и идентифицирането и наказването на отговорните лица, и съответно да бъде преценено като удовлетворяващо изискванията на член 3 от Конвенцията. В същото време едно такова производство не би обхванало расистките обиди, които се твърди, че са били изречени, и расистката мотивация на употребеното насилие срещу жалбоподателя, а те съставляват основен елемент в оплакването му. Колкото до възможността да се подаде граждански иск за обезщетение срещу отговорните лица, Съдът отбелязва, че един такъв иск може да доведе до изплащане на обезщетение, но не и до преследване на отговорните лица, не би удовлетворил процесуалните задължения на държавата от гледна

точка на член 3 в случай на умишлено насилие. Поради това Съдът отхвърля възраженията за недопустимост на прavitелството и установява нарушение на член 3 в неговия процесуален аспект във връзка с член 14 от Конвенцията.

Дело *Пакетова и други срещу България*¹²³

Жалбоподателите са 56 роми, които са прогонени от своите домове в с. Войводиново, община Марица, област Пловдив, през януари 2019 г. Прогонването става след физическа саморазправа в селото, при която двама роми нараняват военнослужещ. Нападателите са задържани и осъдени. В отговор жителите на селото, както и гастролерасти расисти, се мобилизират и организират протести срещу цялата местна ромска общност. Те продължават около две седмици и се провеждат на улицата, на която живеят извършителите заедно с други жители от ромски произход. На 6 януари 2019 г. кметът приканва ромите да напуснат селото и много от тях го правят още същата вечер. Останалите напускат на следващия ден. На 8 януари селото е посетено от тогавашния вицепремиер Каракачанов, който прави серия от расистки изявления. В едно от тях той заявява: „Циганите в България станаха изключително нагли вече. Преди няколко дни набиха полицаи, преди два дни бият военен. Това не може да продължава повече и търпимостта на българското общество се изчерпа“. В друго изявление той заявява: „Има една част от обществото, не знам защо ги наричат роми, има ли римляни тук, която е тотално изтървана и не желае да се интегрира, не желае да работи, не желае да се съобразява с интересите на другите хора, не уважава живота, здравето, имота им и прави каквото си иска.“ На свой ред протестиращите наричат ромите „мърши“ и „мангали“. Издигат се плакати с лозунга: „Тук е Бълга-

123 ЕСПЧ. Решение по делото *Пакетова и други срещу България* (жалби № 17808/19 и 36972/19) от 4 октомври 2022 г.

рия, а не Цигания“. Започва се и процедура за премахване на къщите на жалбоподателите, които са обявени за незаконни. На 9 февруари част от жалбоподателите правят опит да се върнат в къщите си, но не са допуснати от кмета и от събралите се жители на селото. Жалбоподателите се обръщат към Административния съд в Пловдив и към прокуратурата, но те отказват да съдействат за завръщането им в техните домове. Според административните съдилища, пред които жалбоподателите оспорват действията по чл. 250 от Административнопроцесуалния кодекс, исканията им са недопустими. По-конкретно те намират, че действията, чието прекратяване се иска, са били прекратени преди жалбоподателите да се обрънат към съда, което прави чл. 250 от АПК неприложим. Прокуратурата в серия от постановления отказва да образува досъдебно производство поради липса на данни за престъпление.

ЕСПЧ констатира, че в резултат на кумулативния ефект от пропуските на различните компетентни органи – а именно кметовете, полицията и прокуратурата – по отношение на изпълнението на позитивните им задължения се е стигнало до положение, при което всички жалбоподатели са били прогонени от домовете си, без от това да са настъпили правни последици. Жалбоподателите са били оставени в невъзможност мирно да ползват правото си на неприкосновеност на личния и семейния си живот и на домовете си, без да е била осигурена необходимата защита на правата им по член 8 от Конвенцията. Съдът също така взема предвид

**ВСИЧКИ ЖАЛБОПОДАТЕЛИ
СА БИЛИ ПРОГОНЕНИ ОТ ДО-
МОВЕТЕ СИ, БЕЗ ОТ ТОВА ДА
СА НАСТЪПИЛИ ПРАВНИ ПО-
СЛЕДИЦИ.**

заклучава, че е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията във връзка с чл. 14.

Дело Стоянова срещу България¹²⁴

Жалбоподателката е майка на Михаил Стоянов, който е убит в Борисовата градина в София от трима нападатели през септември 2008 г. Нападателят са част от група от шестима гимназисти, които често се събирали в парка. По време на своите събирания те нападнали лица, които смятали за хомосексуални. На 30 септември 2008 г. петима членове на групата се срещнали в парка и решили да намерят мъж, който приличал на гей и да го нападнат. Те се разделят на две групи от по трима и двама души. Групата на тримата се натъкнала на сина на жалбоподателката. Един от тях го ударил в лицето и го съборил на земята. Тогава синът на жалбоподателката станал и се опитал да избяга, но друг член на групата изтичал след него, хванал го за врата и отново го свалил на земята с лицето на долу. Двамата нападатели, към които се присъединил и трети, се нахвърлили върху жертвата си и го умъртвили от бой и задушаване. Нападателят са установени, заловени и двама от тях са осъдени. На първа инстанция Софийският градски съд ги осъжда за умишлено убийство, извършено с пряк умисъл и по особено мъчителен за жертвата начин, по член 116, ал. 1, т. 6 от НК, но ги оправдава по обвинението, че са действали по хулигански побуди. Той ги осъжда съответно на тринадесет години и на четири години и десет месеца лишаване от свобода. Тези присъди за двамата подсъдими са по законовия минимум, тъй като съдът намира изключителни смекчаващи вината обстоятелства. Вторият подсъдим е непълнолетен към момента на събитията. Нападателят са осъдени да платят и граждански иск в размер на 250 000

124 ЕСПЧ. Решение по делото *Стоянова срещу България* (жалба № 56070/18) от 14 юни 2022 г.

български лева плюс лихвите. След обжалване Софийският апелативен съд квалифицира деянията по същия начин, но въз основа на собствената си преценка за баланса на отегчаващите и смекчаващите вината обстоятелства увеличава наказанията съответно на петнадесет и на шест години лишаване от свобода. Според САС не са налице изключителни смекчаващи обстоятелства, които да обуславят присъди под законоустановения минимум. Както и СГС, САС приема, че хомофобските подбуди на нападателите следва да се считат за отегчаващо вината обстоятелство. След обжалване Върховният касационен съд на свой ред потвърждава квалификацията на деянието, но намалява наказанията, след като приема, че са налице смекчаващи вината обстоятелства. Първият нападател е осъден на десет години лишаване от свобода, а вторият – на четири години и половина лишаване от свобода. Сумата на гражданския иск е намалена на 200 000 лева.

За ЕСПЧ не изглежда, че липсата на законови разпоредби като законово отегчаващ фактор, които да определят подбудите, основани на враждебност към действителната или предполагаемата сексуална ориентация на жертва на убийство, е компенсирани от факта, че СГС и САС са счели, че хомофобски подбуди за нападението представляват индивидуален отегчаващ фактор, който те са взели предвид при определяне на конкретните наказания, наложени на двамата нападатели. Първо, от мотивите на тези съдилища не става ясно каква тежест те са придали на този фактор в цялостната им оценка на смекчаващите и отегчаващите фактори, отнасящи се до всеки от двамата подсъдими. Второ, Върховният касационен съд – който, за разлика от САС, определя наказания под законоустановения минимум поради заключението си, че са налице множество смекчаващи обстоятелства – дори не споменава тези хомофобски мотиви в своя анализ. Следователно не може да се каже, че хомофобските мотиви за нападението са имали

някакъв измерим ефект на това ниво на анализа. Въпреки че българските съдилища ясно установяват, че нападението срещу сина на жалбоподателя е било мотивирано от враждебността на нападателите към хора, които те възприемат като хомосексуални, те не свързват тази констатация с никакви осезаеми правни последици. Според Съда този пропуск се дължи главно на факта, че българското наказателно право не е екипирало правилно тези съдилища за това, а не на начина, по който те са разглеждали делото. Българската държава по този начин се е провалила в демаскирането на хомофобските мотиви и в отчитането им при определяне на наказанието. Поради това Съдът установява нарушение на член 14 във връзка с член 2 от Конвенцията.

Дело А.Е. срещу България¹²⁵

Делото засяга системен побой от нейния приятел на жалбоподателката, която е непълнолетна по време на събитията. Последният от тях се случва вечерта на 8 септември 2019 г. Тя е прегледана от съдебен лекар, който констатира множество хематоми по главата и по тялото. Районна прокуратура – Костинброд, след като е сезирана разпорежда предварителна проверка, но отказва да образува досъдебно производство, тъй като приема, че в резултат от физическото малтретиране жалбоподателката е получила наранявания, които представляват лека телесна повреда. Лека телесна повреда се преследва по тълба на пострадащото лице, а не по общия ред. Жалбоподателката обжалва, но всички по-горни прокурорски инстанции приемат заключението на районната прокуратура. Върховната касационна прокуратура заявява, че в случая е установено, че срещу нея е извършен един-единствен акт на насилie. Освен това не е установено продължително съжител-

125 ЕСПЧ. Решение по делото А.Е. срещу България (жалба № 53891/20) от 23 май 2023 г.

ство, както се изисква от закона, като се има предвид, че жалбоподателката е оставала в жилището на приятеля си по няколко дни, но се е връщала в дома на майка си, само за да си тръгне отново, без да уточнява къде отива. И накрая, жалбоподателката не би могла да живее с приятеля си във фактическо съпружеско съжителство. Дефиницията на фактическо съпружеско съжителство се съдържа по-специално в точка 6 от Допълнителните разпоредби на Закона за съдебната власт. Такава връзка изисква две пълнолетни лица доброволно да живеят заедно като съпруг и съпруга в едно и също домакинство за не по-малко от две години, като се грижат един за друг и за домакинството. Тази легална дефиниция изключва възможността жалбоподателката и нейния приятел да са били във фактическо съпружеско съжителство с оглед на факта, че тя е била непълнолетна.

Според ЕСПЧ българските власти, отказвайки наказателно преследване по общия ред, не са успели да осигурят адекватна защита на жалбоподателката както по закон, така и на практика. Съдът намира освен това, че тази пасивност е дискриминационна. На базата на статистически данни, представени по делото, той установява, че жертвите на домашно насилие в България са предимно жени, както и че насилието „срещу жените в България е по-високо от средното за Европейския съюз“. Въпреки че не може да се каже, че българското законодателство изобщо не е успяло да се справи с проблема с домашното насилие, начинът, по който законовите разпоредби, оценени в настоящия случай, са били формулирани и тълкувани от съответните органи, е довел до лишаване на редица жени, жертви на домашно насилие, от официално наказателно преследване и следователно – от ефективна защита. Освен това Съдът констатира, че липсата на официална изчерпателна статистика, поддържана от властите, вече не може да се обясни просто като пропуск от тяхна страна, като се

има предвид нивото на проблема в България и свързаното с това задължение на властите да обърнат специално внимание на ефектите на домашното насилие над жени и да действат по съответния начин. Въпреки че Съдът повтаря, че неговата роля не е да се произнася дали договаряща държава трябва да ратифицира международен договор, което е изключително политическо решение, отказът на българските власти да ратифицират Истанбулската конвенция може да се разглежда като показателен за липсата на достатъчен ангажимент за ефективна борба с домашното насилие. Този факт заедно със статистическите данни, предоставени от жалбоподателката по делото показват, че за продължителен период от време жените са продължили да страдат непропорционално от домашно насилие и властите не са показали, че са се ангажирали адекватно с проблема. В такъв случай не е необходимо жалбоподателката да доказва, че тя лично е била обект на прегразсъдъци от страна на властите. В заключение ЕСПЧ установява нарушение на член 3 и отделно от това – на член 14 във връзка с член 3 от Конвенцията.

3.2. Практика на ЕСПЧ, свързана с реч на омраза

*Дело Параскева Тодорова срещу България*¹²⁶

Това уникално в практиката на ЕСПЧ решение е използване на реч на омраза в мотивите на съдебно решение по наказателно дело. Жалбоподателката е ромка, която е съдена за измама през 2005 г. Районният съд в Пловдив я осъжда на три години ефективно лишаване от свобода. В мотивите си той отбелязва: „Становището на съда за реалното изтърпяване на наказанието произтича от въздигнатото в закона изискване съдът да прецени (аргумент от член 66 на Наказателния кодекс) дали с условно отлагане изтърпяването на наказанието ще могат да се постигнат целите на самото наказание. В конкретния казус съдът счита, че това е невъзможно, и още повече — наслажда се едно чувство за безнаказаност по този начин, особено у малцинствените групи, за които и условното наказание не е осъждане (това е относно генералната превенция). Осъществяване целите на индивидуалната превенция — по този начин чрез реално изтърпяване на наказанието действително ще се попречи на извършителя както да върши други престъпления, така и да се превъзпита и поправи“. Пловдивският окръжен съд и Върховният касационен съд потвърждават присъдата, без да обсъждат възраженията за дискриминация в мотивите на районния съд.

ЕСПЧ приема, че жалбоподателката е била третирана по различен начин, основаващ се на нейната етническа принадлежност, поради двусмислената мотивировка на реше-

126 ЕСПЧ. Решение по делото *Параскева Тодорова срещу България* (жалба № 37193/07) от 25 март 2010 г.

нието на съдилищата да ѝ се наложи ефективно наказание лишаване от свобода. Той отбелязва също, че принципът на равенство на гражданите пред закона е прогласен от *Българската конституция* и че *Наказателно-процесуалният кодекс* задължава съдилищата да прилагат наказателния закон по еднакъв начин спрямо всички граждани. Налага се констатацията, че спорната мотивация на съдилищата не следва в конкретния случай тези принципи. Поради това Съдът установява нарушение на член 14 във връзка с член 6 § 1 от Конвенцията.

Дело Будинова и Чапразов срещу България¹²⁷

Жалбоподателите са ромски активисти, които са завели дело в Софийския районен съд по Закона за защита от дискриминация срещу политика и журналист Волен Сидеров във връзка с многобройните му изказвания, насочени срещу ромите. Те включват телевизионни и радиопредавания, реч на предизборен митинг, реч от парламентарната трибуна и антиромски изявления в публикувана книга. Според ЕСПЧ тези изявления видимо се стремят да представят ромите в България като изключително склонни към престъпления и поквара. Те са систематични и се характеризират с изключителна си агресивност, говорейки за „геноцид, извършен от етническа група цигани“; „цигански терор над българи“; „цигански терор в България“; „геноцид срещу българския етнос в България“; „градове [...] просто се гърчат под този жив терор“; „цигански банди, мародери“; „наглост на този демонстративен цигански бандитизъм“, „гигантски геноцид над българската нация“ и т.н. Въпреки че някои от изявленията се отнасят до конкретни случаи, общата насока на посланието на Сидеров, предадено директно и многократно повтаряно, по същество е, че ромите са неморал-

127 ЕСПЧ. Решение по делото *Будинова и Чапразов срещу България* (жалба № 12567/13) от 16 февруари 2021 г.

ни социални паразити, които злоупотребяват с правата си, живеят на гърба на българското мнозинство, подлагат това мнозинство на системно насилие, извършват безпрепятствено престъпления и имат за цел да завладеят страната. На национално ниво съдилищата отказват да го осъдят за дискриминация, като приемат, че изявленията попадат в обхвата на неговото право на свобода на изразяване.

ЕСПЧ не се съгласява. Според Съда българските съдилища не са оценили по подходящ начин значението на изявленията на Сидеров. Въпреки че съдилищата признават силата на изявленията, те омаловажават способността им да заклеймяват ромите в България като група и да предизвикват омраза и предразсъдъци срещу тях и очевидно ги възприемат като част от легитимен дебат по въпроси от обществен интерес. Този извод обаче пренебрегва въпроса, свързан с това, че макар изразяването на мнение да би могло да засяга въпрос от обществен интерес – като отношенията между етническите групи в дадена държава, – то може в същото време да насърчава или оправдава омразата и нетърпимостта към някои от тези групи и по този начин да не се ползва от никаква или от много малка закрила съгласно член 10 от Конвенцията. С оглед на езика, използван от Сидеров, и общата насока на неговото послание, неговите изявления отиват отвъд легитимния дебат за етническите отношения и престъпността в България, дори ако може да се приеме, че те включват елемент на преувеличение, предвидено да привлече вниманието. Начинът, по който българските съдилища са оценили смисъла на изявленията на Сидеров, се отразява върху начина, по който те намират баланса между правото му на свобода на изразяване и правото на жалбоподателите на зачитане на личния им живот. Въпреки че признават напрежението между тези две права, не може да се каже, че съдилищата са пре-

ценили правилно тяхното относително значение при тези обстоятелства. Съгласно постоянната практика на Съда общи изявления, атакуващи или хвърлящи негативна светлина върху цели етнически, религиозни или други групи не се ползват от никаква или от много ограничена закрила по член 10 от Конвенцията, разгледан в светлината на член 17. С отказа си да предоставят на жалбоподателите защита по отношение на дискриминационните изявления на г-н Сидеров националните власти не са изпълнили своето позитивно задължение да реагират адекватно на дискриминационното отношение спрямо етническия произход на жалбоподателите и да осигурят зачитане на техния личен живот. Поради това Съдът установява нарушение на член 8 от Конвенцията във връзка с член 14.

Дело Бехар и Гутман срещу България¹²⁸

Жалбоподателките са от еврейски произход. Те са завели дело в Софийския районен съд по *Закона за защита от дискриминация* срещу политика и журналист Волен Сидеров във връзка с неговите публични изказвания и публикации срещу евреите. Те включват текстове в две публикувани книги, реч на предизборен митинг и реч от парламентарната трибуна. В тях юдаизмът е представен като елитарна, ксенофобска, расистка и богоборческа философия, а талмудическото разбиране на света – като заробване. На евреите се приписват престъпленията на болшевишкия режим в Русия, икономическото поробване на народите и „промишането на мозъците“ на хората чрез телевизията. За Сидеров Холокостът е „лъжа“, „измама“ и „легенда“, измислена от самите евреи. На национално ниво съдилищата отказват да осъдят Сидеров, като приемат, че изявленията му са израз на неговите убеждения по теми, които според него

128 ЕСПЧ. Решение по делото *Бехар и Гутман срещу България* (жалба № 29335/13) от 16 февруари 2021 г.

са със социална значимост и не целят да предизвикат омраза, насилие или напрежение. Вярно е, че неговите изказвания съдържат негативни оценки, които са в състояние да шокират или обидят. Но това не е достатъчно, за да се ограничи свободата му на изразяване.

ЕСПЧ не се съгласява. Според Съда българските съдилища не са оценили правилно смисъла на изказванията на Сигеров. Въпреки че те признават страстта на изказванията, те омаловажават способността да се заклеят евреите като група и да предизвикват омраза и предразсъдъци срещу тях и очевидно ги разглеждат като не повече от легитимен дебат по въпроси от обществен интерес. Но с оглед на езика, използван от Сигеров, и на цялостната насоченост на посланието му, може лесно да се види, че спорваните текстове в двете му книги имат за цел да оклеветаят евреите и да предизвикат предразсъдъци и омраза към тях. Те повтарят стари антисемитски и отричащи Холокоста послания. Съдилищата са балансирани неправилно правото на личен живот на жалбоподателите с правото на свобода на изразяване на Сигеров, придавайки недължима тежест на последното. Като отказват да предоставят на жалбоподателите защита във връзка с дискриминационните изказвания на Сигеров, националните власти не реагират адекватно на дискриминацията на база етническия произход на жалбоподателите и не изпълняват позитивно си задължение да гарантират зачитането на личния живот на жалбоподателите. Поради това Съдът установява нарушение на член 8 от Конвенцията във връзка с член 14.

**НА ЕВРЕИТЕ СЕ ПРИПИСВАТ
ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА НА БОЛ-
ШЕВИШКИЯ РЕЖИМ В РУСИЯ,
ИКОНОМИЧЕСКОТО ПОРОб-
ВАНЕ НА НАРОДИТЕ...**

Освен решени-
ята, в които ЕСПЧ е
установил наруше-
ния на член 14 пора-
ди неизпълнение на
позитивните задъл-
жения от страна на

държавата да защити жертвите на престъпления, побудени от предразсъдъци и от реч на омраза, следва да се споменат и тези решения, в които жалбоподателите са поискали, но Съдът е отказал да установи нарушения на член 14. Такива са например решенията по делата *Великова срещу България* от 2000 г.,¹²⁹ *Ангелова срещу България* от 2002 г.,¹³⁰ *Осман срещу България* от 2006 г.,¹³¹ *Огнянова и Чобан срещу България* от 2006 г.,¹³² *Васил Сашов Петров срещу България* от 2010 г.¹³³ По тези дела, в които жалбоподателите са от ромски и от турски произход, Съдът, макар да установява нарушения на член 2 и член 3 от Конвенцията, приема, че в производствата не са представени достатъчно данни насилието да е упражнено с расистки мотиви. По подобен начин в делото *У. и други срещу България* относно убийство в резултат от домашно насилие Съдът приема, че няма нарушение на член 14 от Конвенцията поради това, че жалбоподателките не са успели да представят *prima facie* доказателства на обща и дискриминационна пасивност от страна на българските власти по отношение на домашното насилие спрямо жени.¹³⁴

Сред последната група дела особено внимание заслужава решението по допустимост по делото *Панайотова и други срещу България* от 2019 г.¹³⁵ То е ключово за разбирането на подхода на Съда към криминализирането на речта на омраза. По това дело жалбоподателите – трима ром-

129 ЕСПЧ. Решение по делото *Великова срещу България* (жалба № 41488/98) от 18 май 2000 г.

130 ЕСПЧ. Решение по делото *Ангелова срещу България* (№ 38361/97) от 13 юни 2002 г.

131 ЕСПЧ. Решение по делото *Осман срещу България* (жалба № 43233/98) от 16 февруари 2006 г.

132 ЕСПЧ. Решение по делото *Огнянова и Чобан срещу България* (жалба № 46317/99) от 23 февруари 2006 г.

133 ЕСПЧ. Решение по делото *Васил Сашов Петров срещу България* (жалба № 63106/00) от 10 юни 2010 г.

134 ЕСПЧ. Решение по делото *У. и други срещу България* (жалба № 9077/18) от 22 март 2022 г.

135 ЕСПЧ. Решение по делото *Панайотова и други срещу България* (жалба № 12509/13) от 7 май 2019 г., § 56.

ски активисти – подават жалба в прокуратурата срещу брошура, изготвена и разпространена от партия „Атака“ преди местните избори през 2011 г. Тя е озаглавена „Циганската престъпност – опасност за държавата“. В нея са събрани вече публикувани в медиите материали и собствени текстове на авторите на брошурата, както и на лидера на „Атака“ Волен Сидеров, обсъждащи това, което те обозначават като „циганска престъпност“. Материалите носят заглавия, които са отявлено расистки. Във включените в брошурата статии и речи на Сидеров правителството и медиите се обвиняват в широкомащабно прикриване на „циганската престъпност“ с политическа цел.

Прокуратурата отказва да повдигне обвинение срещу авторите и разпространителите на брошурата с мотива, че нейното производство и разпространение не съществува признаците на състава на престъпление по член 162, ал. 1 от *Наказателния кодекс*. ЕСПЧ приема, че съдържанието, подредбата и начинът на представяне на материалите в брошурата открито целят да представят ромите в България като изключително склонни към престъпления и извратеност и по този начин да ги стигматизира и очерни. Според Съда обаче жалбоподателите не твърдят, че са били пряк обект на вербална агресия; или че самата брошура е създавала атмосфера на нетолерантност или расово противопоставяне, които пряко да са ги засегнали по някакъв начин. При липса на доказателства как точно брошурата е засегнала лично жалбоподателите Съдът по това дело отказва да приеме, че държавата е имала позитивно задължение да наложи наказателноправни санкции на лицата, които са произвели и разпространили брошурата. Той посочва, че за подобни случаи България е създавала друг процесуален ред за търсене на отговорност – този по *Закона за защита от дискриминация*, който жалбоподателите не са използвали. По тези причини Съдът обявява жалбата за явно недопустима.

4. ДИСКРИМИНАЦИЯТА, ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА, ПОДБУДЕНИ ОТ ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ, И РЕЧТА НА ОМРАЗА В ПЛАТФОРМАТА EQUAL.BG

В началото на 2023 г. в рамките на настоящия проект бе създадена платформата *Equal Together* (equal.bg) за регистриране и докладване на инциденти от омраза/предразсъдъци. Целта бе събиране на информация за такива инциденти за обслужване на разнообразни информационни, статистически и аналитични нужди. На тази платформа участници, свидетели или лица, които са узнали за инциденти, предизвикани от предразсъдъци, могат да докладват тези инциденти чрез един сравнително прост алгоритъм, внедрен в самата платформа. Тя насочва лицето, което иска да подаде информация, изисквайки основна информация за инцидента, както и за подателя на сигнала.

Информацията от платформата започна да се събира от 11 април 2023 г. За целите на докладването беше създадено специално помагало, което предоставя разяснения на хората, които имат желание да докладват, как да го направят. Разяснения се съдържат и в самата платформа. Към 1 август 2024 г. на платформата има подадени 134 информации за предполагаеми престъпления и инциденти от омраза, както и за дискриминация. Част от тях в действителност не са такива – подателите на сигналите в тези случаи не са разбрали точно какво представляват дискриминацията, престъпленията от омраза и речта на омраза и са подавали информация за инциденти от друг характер. Това е нормално за платформа, отворена за широка и неспециализирана аудитория. Друга част от сигналите се повтарят – различни лица са сигнализирали за един и същи инцидент, понякога от различни населени места. Има и такива, подадени за стари инциденти, които са се случили през 2010 г., 2018 г. и 2020 г. Макар и не често, има и спам съобщения.

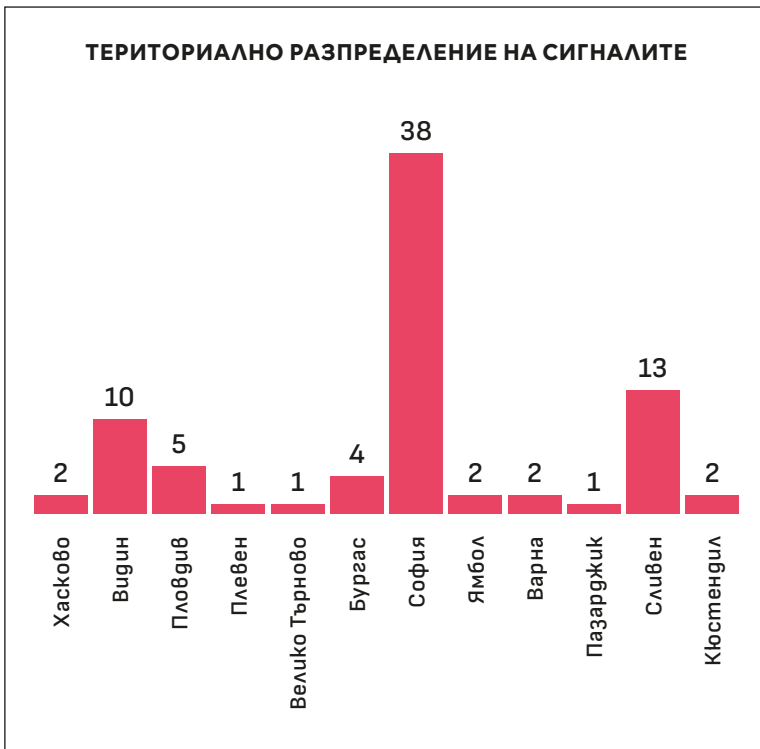
След внимателна неколнократна оценка на докладваните случаи за целите на настоящия статистически анализ извършихме подбор само на скорошните случаи, които с категоричност могат да се определят като уникални, неповтарящи се и свързани с един от трите типа инциденти, за чието докладване е предназначена платформата: престъпления от омраза, реч на омраза, дискриминация.

От всичките 87 подобрани случая 21 са свързани с дискриминация, 31 – с престъпления от омраза, 35 – с реч на омраза. Престъпленията от омраза включват убийства и опити за убийство, телесни повреди, закани, изнасилвания, повреждане на имущество и изнудване. По защитени признаци инцидентите се разпределят, както следва:

Разпределението по защитени признаци се е ръководило от преценката на доминиращия признак за извършване на деянието, когато има данни за няколко защитени признака. Това не винаги е ясно предвид оскъдната информация в някои от сигналите.

По региони, от които са подадени сигналите, броят им се разпределя, както следва (в 6 случая регионите не са установени):

В обобщение следва да се подчертае:

На **първо** място – като се вземат предвид краткият период на докладване, слабата запознатост на уязвимите групи с платформата, както и липсата на опит и капацитет за докладване сред много от техните представители, броят на докладваните инциденти е значителен. Това потвърждава извода, че българската система на наказателно правосъдие се занимава с много малка част от инцидентите от омраза, когато изобщо го прави.

На **второ** място, докладваните инциденти са неравномерно разпределени териториално. Голяма част са от гр. София, където както броят на населението, така и запознатостта с платформата са по-големи. Освен това в столичния град са базирани неправителствени структури,

включително две от партньорските организации, от които следва да се очаква по-голяма активност в докладването на прояви на дискриминация и инциденти от омраза. След София със значителни дялове следват Сливен и Видин, където са базирани две от партньорските организации по проекта и бяха проведени застъпнически срещи, на които, наред с другото, беше представена и платформата.

На **трето** място, разпределението по защитени признаци сред докладваните инциденти не е представително за реалното им съотношение в обществото. То е зависимо от активността на докладващите и от запознатостта с платформата.

С цел добиване на по-конкретна представа за инцидентите, по-долу са представени някои характерни случаи, докладвани на платформата:

- **Неправомерно задържане на основа полова идентичност**

Посочен като неправомерно задържане от органите на властта, е примерът за дискриминация на основа полова идентичност и полови характеристики. Става дума за транс жената Габриела Банкова, която е била арестувана поради невъзможност да представи документ за самоличност (лична карта) по време на гладната си стачка пред Съдебната палата. Протестът на Банкова е срещу съда, който не позволява полът ѝ да бъде правно променен – от мъжки, който ѝ е определен по рождение, в женски, с който тя се идентифицира като транс жена. Поради това тя няма лична карта, която отговаря на нейната идентичност. При обявяване на стачката си протестиращата унищожава своите акт за раждане и лична карта – официалните документи, в които фигурират данните ѝ по рождение. Тя твърди, че не може да ползва тези документи, защото информацията, посочена в тях, не съответства на нейното самоопределение.

- **Убийство в условията на домашно насилие**

Един от случаите представя убийство, извършено в условията на домашно насилие. Представената информация е за убийство на жена, случило се пред детето ѝ в Бургас. Убиецът е приятелят на жертвата, с когото по данни на МВР – Бургас, живеели на семейни начала. Жената и мъжът оставили само 4-годишното им дете пред църквата „Света Троица“ в парк „Изгрев“, като то разказало, че те се скарали и са го изоставили. Жената е починала на място зад същата църква от прободна рана във врата. Според свидетели, мъжът я е намушкарал с нож и е избягал. Според информацията на Нова телевизия, жената е искала да го напусне, поради което той е прерязал гърлото ѝ с нож. По-късно мъжът се самоубива, като скача от блок в жилищен комплекс.

- **Расистко нападение над украински бежанци**

Поради украинския им произход трима пенсионери са били нападнати в собствения им дом от четирима непознати. Това престъпление, подтикнато от омраза и ксенофобия, се изразило в брутални ритници и удари, които продължили, дори когато жертвите били паднали на пода. Украинското семейство намерило своя нов дом в Равада, където е било нападнато и малтретирано, като нападателите крещели обидни думи, изпълнени с омраза. Когато пристигнала полицията, извършителите излъгали, че нямат нищо общо.

- **Изхвърляне от трамвай на мигранти от Сирия**

Свидетел споделя, че през април 2024 г. на трамвайната спирка на Централна жп гара в София двама контролори принудително свалят от превозното средство двама сирийски братя, които използват патерици за придвижване. Той пише, че пътниците имали редовни билети и контролорите неправомерно задържали техните документи за

самоличност, като отказвали да ги върнат на притежателите им. Допълнително посочва, че когато свидетелят поискал да получи по-подробна информация за случващото се, контролорите го попитали: „Какво им помагаш на тези, не виждаш ли, че са ги били? Има защо.“ И споделили: „Вън на тия чернилки от България!“.

- **Побой над жена по хомофобски подбуди**

Един от сигналите споделя публикация, която разказва за жена, пребита по хомофобски подбуди в района на НДК в София. Галя Петкова (пострадалата) е разхождала кучето си, когато около 40-годишен мъж я е нарекъл „педал голен“. Според нея, той я е сметнал за мъж. Мъжът я проследил, ударил я в лицето и ѝ е избил два зъба, като имало опасност тя да загуби и трети зъб. Галя Петкова разказва, че е отишла в отделение по съдебна медицина, за да получи удостоверение за нанесената ѝ телесна повреда. Там са ѝ казали, че в случая може да се говори за средна телесна повреда, само ако избитите зъби са били напълно здрави и без кариес – в противен случай телесната повреда се смята за лека. Обаче падналите зъби на пребитата жена са останали на улицата.

- **Побой над мароканец, женен за българка**

В София бременна българка и съпругът ѝ – мароканец, били нападнати и бити с метален бокс на метри от Народната библиотека. Причината е казано „Обичам те“ на английски език. Според жената „[т]ой се обръща да ме прегърне и ми каза: „Обичам те!“ В този момент няколко господата казаха: „Какъв си ти, бе, ще ми говориш на английски!“ „Първия път го цапардосаха силно, след което аз видях мъжа си на земята. Започнах да му помагам“. Според сигнала никой от многото минувачи не помогнал на семейството, дори и полицаите, станали свидетели на случилото се.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Престъпленията, побудени от предразсъдъци, и речта на омраза в България като цяло останаха сериозен проблем през целия период на демократичния преход. Тяхната насоченост и техните жертви обаче варират през годините. През различните периоди срещу острието на омразата са заставали различни групи – ромите, мюсюлманите, другите религиозни малцинства, мигрантите и ЛГБТИ хората. Въпреки че през различните периоди степента на виктимизация на всяка от тези групи се променя, нито една от тях не остава незасегната.

Като цяло докладването на инцидентите от омраза в страната остава на много ниско ниво. За това способстват редица фактори – стигмата, която тежне над някои от общностите, липсата на капацитет и лошият достъп до правна помощ, неразвитото гражданско общество и недостатъчният брой значими видими резултати от докладването.

Реакцията на правоприлагащите органи към престъпленията от омраза и към речта на омраза е много сериозен проблем през целия период на демократичния преход. В това отношение не се наблюдават никакви значими промени през годините. Българската полиция и българската прокуратура по правило остават безразлични към този тип инциденти, дори когато са сезирани. Нещо повече: както показват осъдителните решения срещу България на ЕСПЧ, в някои случаи те прикриват престъпленията, вместо да предприемат активни действия за разследване и наказване на извършителите.

Въпреки някои положителни изменения в българското законодателство през последните години все още са недостатъчни възможностите за борба с престъпленията, побудени от предразсъдъци, и с речта на омраза. Наказа-

телното законодателство и законодателството за борба с дискриминацията имат нужда от допълнителни сериозни изменения. От изменения се нуждае и *Законът за радиото и телевизията*, както и законодателството, регулиращо киберпространството.

Българското гражданско общество е най-активно в противопоставянето на престъпленията от омраза и речта на омраза. Много неправителствени организации, особено обединяващи уязвими групи, следят, реагират и подтикват властите да действат в подобни случаи. Някои от тях оказват и правна помощ на жертвите. Въпреки това големи сегменти от гражданското общество остават безразлични, а други са се проявявали нееднократно като източници на престъпления от омраза и реч на омраза. Това се отнася както за организирани расистки и хомофобски групи, така и за религиозни деноминации и свързани с тях организации.

Summary

This publication is the final report of the project “Scaling up the Role of Civil Society of Vulnerable Communities in Bulgaria to Respond to Discrimination, Intolerance, Hate Speech and Hate Crimes”. The project was co-funded by the European Union through its Citizens, Equality, Rights and Values (CERV) Programme. The Bulgarian Helsinki Committee (BHC) is the project’s leading partner. The other partners include DROM Organisation from Vidin, INTEGRO Association from Razgrad, Liberal Alternative for Roma Civil Union Association – LARGO from Kyustendil, the Roma Academy for Education and Culture from Sliven and the Youth LGBT organisation Deystvie from Sofia. The report summarizes the partnering organizations’ research and observations on bias-motivated crimes and hate speech in Bulgaria. It attempts to provide an overview of the development of the problem of bias-motivated crime and hate speech after the democratic changes of 1989. It includes both incidents of such crimes and speech, as well as the response of the law-enforcement authorities. Another important aspect is the assessments of some international human rights bodies: the judgments of the European Court of Human Rights, the observations and recommendations of the Council of Europe and the UN bodies. The report also presents general statistical data as well as some of the more prominent cases, submitted through the online platform for reporting hate-related incidents, which was developed within the framework of the project.

1. Bias-motivated crime and hate speech in Bulgaria: a historical perspective

During the period of Bulgaria's transition to democracy, a number of vulnerable groups became victims of hate crimes and hate speech. These include ethnic Turks, Roma, minority religious communities, migrants and refugees, people with mental disorders in institutions, members of the LGBTI community, women and women's organizations, as well as some other ethnic and religious communities.

Ethnic Turks were victimized mostly at the beginning, during the mass protests against the December 1989 decision of the then government to restore their Muslim names, which were taken from them in the last years of the communist regime during the so-called „revival process“. Resistance to this decision built up in late 1989 and continued throughout the first half of 1990, also encompassing the election campaign for Grand National Assembly. In the following years, ethnic Turks became the target of racist attacks by ultra-nationalist political parties such as **Ataka**, **VMRO** and **NFSB**. In addition to political parties, anti-Turkish hate speech was also employed by civic associations, internet groups, football fans and private individuals. Numerous self-organized groups appeared on internet forums and social networks to spread anti-Turkish and anti-Muslim hate speech.

The group most affected by bias-motivated crimes and hate speech throughout the transition period was the **Roma**. The perpetrators were both law enforcement officials and self-organized groups of citizens, including mafia and racist gangs, which rampaged with impunity for many years, and were even encouraged by authorities in some cases. As a rule, both hate speech and hate crimes against the Roma – even in their worst forms – have gone unpunished, with rare exceptions. In the 1990s, in a number of cases, entire Roma communities were forcibly evicted from settlements where they had been established for many years. Such incidents happened in 2019 in the village of Voyvodinovo, near Plovdiv, as well as in Gabrovo. Pogroms in Roma neighbor-

hoods, including beatings of people, arson, damage to property and racist insults occurred throughout the period of democratic transition. Roma were also subjected to violence and incitement to racism during the largest anti-Roma demonstrations in September 2011, which followed a criminal incident in the village of Katunitsa. The community was victimized by the hate speech of leaders of ultra-nationalist political parties, media, football fans and organized racist groups.

Several minority religious communities have also been targeted by hate crimes and speech in different periods. In the 1990s, these were mainly non-Orthodox Christian groups such as ‚Word of Life‘, ‚Truth of Zion‘, ‚Jehovah’s Witnesses‘, etc. Later on, Muslims, Mormons and representatives of older and more established Protestant churches in Bulgaria were also victimized. Mosques and other Muslim religious buildings were repeatedly vandalized throughout the period, with incidents recorded almost every year in many Bulgarian cities. The most aggressive attack on a Muslim religious site was committed by activists of the Ataka party in the Banya Bashi mosque in Sofia on 20 May 2011. About 100–150 party activists, led by their leader Siderov, attacked Muslims during Friday prayer, beat several of them and used racist insults against worshippers.

Migrants and refugees have been the target of racist violence and hate speech from the beginning of democratic transition. However, the migrant crisis that began in 2013 saw them victimized with particular force. Since then there have been frequent verbal attacks in several media outlets, public demonstrations of hatred in the streets of Sofia and acts of violence, committed by violent racist gangs. Inside the country and along the border with Turkey, „civilian patrols“ emerged to use violence against those crossing the border. Racist abuse against migrants were not only inadequately investigated and punished, but in some cases they were actively encouraged by law enforcement authorities. One such encouragement came personally from the then–prime

minister of Bulgaria, who stated that those who organized raids against migrants were assisting the state.

People with mental disorders in institutions have been subjected to various forms of abuse, including beatings, prolonged forced restraint, isolation and detention in inhuman living conditions throughout the period. In 2010, the BHC together with the Prosecutor's Office and several other state bodies carried out an inspection of all 24 institutions for children with intellectual disabilities, which were in operation. The inspectors found a total of 238 cases of children deceased in institutional care between 2000 and 2010. The causes were starvation, weight loss as a result of poor care, infections and violence. In 2021, the European Committee for the Prevention of Torture made a public statement regarding Bulgaria's psychiatric institutions, highlighting physical abuse; poor accommodation conditions; unlawful, inhuman and degrading use of means of restraint and isolation; lack of staff and a very limited offer of treatment options.

LGBTI people were victims through both hate crimes and hate speech during communism and continued to be so after the onset of democratic transition. In the 1990s, several clubs in Sofia were attacked by the police, their clients arrested and shown in the media without their consent. The most serious homophobic hate crime during the democratic transition was the murder of Mikhail Stoyanov in a park in Sofia in September 2008 by three assailants who had gathered to „cleanse“ the park of persons they believed to be homosexual. In the later period, LGBTI people and groups have come under attack from ultra-nationalist circles and politicians. These included virulent hate speech, attacks on individuals and offices of associations, and attempts to disrupt demonstrations in Sofia and Burgas. The Bulgarian Orthodox Church has also systematically opposed the Sofia Pride march, branding it „a public, unceremonious and shameful demonstration of the sin of Sodom.“

In Bulgaria gender-based violence against **women** is widespread. It manifests itself both within the domestic or intimate

circle of the victim (domestic violence), as well as outside, in the form of violence motivated by a specific bias. Throughout the democratic transition, public figures and the media have repeatedly demonstrated sexist prejudice. Sexism erupted with unexpected force in 2018 when the question of the ratification of the Istanbul Convention was raised in the parliament and its constitutionality was challenged in the Constitutional Court. Several small civil society organizations affiliated with religious communities launched a fierce campaign against ratification, which was subsequently joined by a number of political parties, religious denominations and public figures. From its very beginning the campaign was based on lies, gross distortions of the meaning of the provisions of this international treaty, and deliberate incitement of homophobia, transphobia and prejudice against women.

A number of other ethnic groups have also been subjected to hate crimes and hate speech in the course of democratic transition. **Jews** were victimized by anti-Semitic publications and the vandalization of synagogues and cemeteries. **Macedonians** were the target of ethnically motivated attacks in the 1990s and hate speech was used against them throughout the period. Following Russia's aggression against Ukraine in February 2022, large numbers of **Ukrainian** refugees settled in Bulgaria. Some of them became targets of verbal and physical aggression from pro-Russian circles. **Russian** citizens were similarly targeted by Russophobes.

2. Observations and recommendations of international bodies and organizations on bias-motivated crimes and hate speech in Bulgaria

Bias-motivated crimes and hate speech in Bulgaria have been under the scrutiny of the UN and the Council of Europe since the beginning of the democratic transition in 1989. Within the UN, scrutiny has been exercised primarily through the mechanisms

for monitoring of the implementation of the commitments under the human rights treaties Bulgaria has ratified.

The Committee on the Elimination of Racial Discrimination has repeatedly expressed concern about racially motivated violence against the Roma minority, both by the police and by private individuals and groups. It has also criticized racist attacks by ultra-nationalist parties, in particular the Ataka party, against ethnic and religious minorities. A serious problem, according to the Committee, is the lack of prosecution of racially motivated crimes and the inaction of the authorities in the face of extreme acts of incitement to racist hatred, discrimination and violence. To combat hate crimes and hate speech more effectively, the Committee recommended amendments to the Criminal Code, the Protection against Discrimination Act and the Radio and Television Act.

The observations and recommendations of the Human Rights Committee (HRC) are similar. In its 2011 review, it expressed concern about religious hate crimes such as the desecration of mosques and the attack on Muslims by Ataka activists in front of the Banya Bashi mosque in Sofia. The Committee was also concerned about information of violent and discriminatory practices against children and adults with disabilities in institutions, including deprivation of liberty, use of restraints and forced treatments. In its latest review of Bulgaria in 2018, the HRC also noted the victimization of LGBTI people.

The Committee against Torture focuses primarily on violence perpetrated by law enforcement and private individuals and groups against vulnerable groups. In its most recent review in November 2017, the Committee devoted a special section in its concluding observations to discrimination, violence and hate crimes against vulnerable groups. In it, it expressed concern about the increase in violence against the Roma, Muslims, migrants, Turks, Jews, people of African descent, sexual minorities and the human rights defenders who protect them. It also addresses violence against persons with mental disorders in institutions. The Committee criticized the low number of criminal charges against po-

lice officers who commit hate crimes and the light sentences of those who are convicted.

The Committee on the Rights of the Child has also expressed concern about hate speech against refugees, as well as hate crimes and hate speech targeting Roma children. After the latest review in 2024, it made a number of recommendations to the Bulgarian authorities: to establish protocols to prevent and condemn hate speech by public officials and politicians and to investigate cases of racist hate speech and racially motivated violence; to encourage the reporting of ethnically motivated crimes or hate crimes against Roma children, to investigate such cases, punish perpetrators with proportionate sanctions and provide compensation to victims; to strengthen measures aimed at combating and preventing violence against children, including gender-based violence.

The Committee on Economic, Social and Cultural Rights has repeatedly expressed concern about discriminatory violence against ethnic minorities and the inadequate response of the authorities. During the most recent review of Bulgaria in 2019, the Committee expressed concern about the rise in anti-Roma sentiment and called on the authorities to investigate and punish anti-Roma discrimination and violence. It was also concerned about the high levels of violence against women and domestic violence, as well as the low rates of reporting of such crimes. The Committee called for the basic principles of the Istanbul Convention to be incorporated into Bulgarian legislation.

The Committee on the Elimination of Discrimination against Women focuses on the public expression of sexist stereotypes and on violence against women and girls. The Committee considers violence against women and girls to be widespread in Bulgaria and to be practiced with impunity. In its latest review of Bulgaria in 2020, the Committee requested amendments to the Protection from Domestic Violence Act to introduce all forms of gender-based violence (physical, sexual, psychological and economic) against women and girls and to ensure that such violence

can be prosecuted under the general procedure and punished with penalties appropriate to its gravity.

In its only review on Bulgaria in 2018, the Committee on the Rights of Persons with Disabilities expressed concern about reports of ill-treatment of persons with disabilities in institutions, as well as about the general risk of violence and abuse to which persons with disabilities in Bulgaria are exposed. The Committee also drew attention to gender-based violence against women and girls with disabilities.

In addition to treaty bodies, other UN bodies have expressed concern about bias-motivated crimes in Bulgaria. This happened in the framework of the Universal Periodic Review and in the reports of two special rapporteurs who visited Bulgaria in 2011 (the Independent Expert on Minority Issues) and 2019 (the Special Rapporteur on Violence against Women).

At the Council of Europe level, bias-motivated crimes and hate speech were discussed in the framework of the periodic reviews before the European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) and by the Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities (ACFC). Bulgaria's refusal to ratify the Istanbul Convention prevented the body established by the Convention from making assessments of the situation of violence against women and domestic violence.

In its first reports, the ECRI highlighted the shortcomings of the criminal-law framework for combating hate crimes, as well as the lack of clarity as to whether the current legislation is being applied at all. A serious shortcoming, according to the Commission, is the failure to investigate the racist motives of attacks against people from different minorities, especially Roma. In its fourth report on Bulgaria in 2008, published after the rise of the Ataka party, the ECRI focused almost exclusively on incitement to ethnic hatred and discrimination, on racist hate crimes, and on the inadequate response of the authorities. The commission once again expressed concern about the lack of a legal framework that

would enable the unmasking of racist motives behind perpetrated crimes and more severe punishments of such crimes.

ECRI's fifth report on Bulgaria, published in 2014 at the height of racist incitement and violence against migrants, is perhaps the most critical. The Commission noted an escalation of hate speech in political discourse, with refugees as the main target. Roma, Muslims, Jews, Turks and Macedonians were also victims of such speech. ECRI strongly criticized the inaction of authorities in the face of racist incitement. It noted the shortcomings of the legislative framework regarding the lack of obligation to unmask and punish racist and homophobic motives of perpetrated crimes.

ECRI's sixth report on Bulgaria, published in 2022, noted the widespread hate speech in Bulgaria, especially against Roma and LGBTI people. It also noted the increase in anti-Muslim hate speech during the migrant crisis. The report voiced concerns about the integration of homophobic hate speech into political propaganda by some politicians. With regard to hate crimes, ECRI noted the attack on the Roma community in the village of Voyvodinovo in 2019 and its expulsion from the village, as well as the attack on the "Rainbow Hub" in October 2021.

The Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities has also repeatedly expressed concern about hate speech and racially motivated violence against the Roma, as well as certain other minorities. Since 2014 the ACFC has noted a general deterioration of ethnic tolerance in Bulgaria. According to the Advisory Committee, racism has become more widespread in political discourse and the media, and the number of extremist political parties has risen. Refugees and asylum seekers have been added to the list of hate crime victims. Legal means to combat hate speech and hate crimes have been ineffective. The ACFC has noted an increase in anti-Roma, anti-Turkish, anti-Macedonian and anti-immigrant hate speech in the media, linked (though not always) to far-right political parties. Even when the Advisory Committee saw efforts by authorities to

promote inter-ethnic and inter-religious tolerance, it noted that these were undermined by xenophobic, anti-Roma, islamophobic and anti-Semitic statements by high-profile politicians and media. The ACFC was also concerned with the racially motivated attacks on migrants by individuals and groups, and the encouragement of those attacks by the then prime minister. According to the Committee, sanctions for such actions, as well as for racist hate crimes, were very rare and ineffective.

3. Case law of the European Court of Human Rights in cases against Bulgaria

Discriminatory violence and hate speech appeared relatively late in the case-law of the European Court of Human Rights (ECtHR, the Court) in cases against Bulgaria. The first such judgment was the one in the case of *Nachova and Others v. Bulgaria* in 2005. There are several reasons for the ECtHR's late engagement with the issue. On the one hand, the capacity and the willingness of Bulgarian lawyers to assist victims of discriminatory violence and hate speech was (and remains) relatively low. The number of human rights organizations involved in these cases is small and they are unevenly represented regionally. On the other hand, the ECtHR has taken a long time to develop and consolidate its case-law relating to hate crimes and, to an even greater extent, hate speech. The ECtHR has established the positive obligation of the states to punish hate crimes and hate speech by applying the provisions of Article 14 (protection from discrimination) in conjunction with Article 2 (right to life), Article 3 (freedom from torture and inhuman or degrading treatment) and Article 8 (respect for private and family life, home and correspondence).

The Court has examined several cases against Bulgaria relating to hate crimes and has found violations of Article 14 in conjunction with articles 2, 3, 6 and 8 of the Convention. The 2005 case of *Nachova and Others v. Bulgaria* concerns a failure by the authorities to investigate the racist motives for the killing of two

Roma by the military police. In that case, the Court held that any evidence of racist verbal abuse on the part of the law enforcement agents in connection with an operation involving the use of force against persons from an ethnic or other minority is highly relevant to the question whether or not unlawful, hatred-induced violence has taken place. Where such evidence comes to light in the investigation, it must be verified and – if confirmed – a thorough examination of all the facts should be undertaken in order to uncover any possible racist motives.

The Court also affirmed the positive obligation of the state to unmask the prejudicial motive of possible violence in the 2007 case of *Angelova and Iliev v. Bulgaria*. That case concerned the murder of a Roma man by a group of young men who repeatedly expressed racist prejudice and hatred towards Roma during the course of the investigation. However, they were not punished at all, the police and the prosecution dragged out the investigation until the statutory limitation period expired. There was a similar problem in the 2012 case of *Yotova v. Bulgaria*, where the Roma applicant was the victim of racially motivated violence and the attackers were never identified and convicted.

In the 2014 case of *Abdu v Bulgaria*, the applicant, who is Sudanese, and another Sudanese man were involved in a brawl in Sofia in May 2007. They were assaulted by two individuals who were subsequently described by the police as „skinheads“. During the attack, the assailants shouted „Dirty Negroes, what are you doing here?“. The attackers were arrested and subsequently released. The public prosecutor’s office refused to initiate pre-trial proceedings under Article 162, § 2 of the Criminal Code on the grounds that the reasons for the brawl were not clear and the explanations of the witnesses, including the persons concerned, were contradictory. It also held that there was no evidence that the violence was racially motivated. The ECtHR held that, in view of the applicant’s accurate and substantiated allegations in the criminal proceedings, the competent authorities had credible evidence indicating a possible racist motivation for the violence

he had suffered, but had failed to fulfill their duty to take all reasonable steps to investigate possible racist motives. The Court therefore found a violation of Article 14 in conjunction with Article 3 of the Convention.

The case of *Paketova and Others v. Bulgaria* of 2022 is about the racially motivated eviction of the applicants from their homes in the winter of 2019 in the village of Voyvodinovo. The ECtHR found that the cumulative effect of the omissions by different relevant authorities, namely the mayors, police and prosecutor's offices, in terms of their positive obligations, resulted in a situation where all of the applicants had been driven away from their home and for which there had been no legal consequences. The Court also took into account the racially motivated pressure on the applicants to leave their homes. The Court therefore concluded that there had been a violation of Article 14 in conjunction with Article 8 of the Convention.

The 2022 case of *Stoyanova v. Bulgaria* concerned the murder of Mikhail Stoyanov in a park in Sofia by three assailants in September 2008. The perpetrators were identified, arrested and two of them were convicted. However, the Bulgarian Criminal Code at that time did not include homophobic motives as an aggravating factor for murder. According to the Court, although the Bulgarian courts had clearly established that the attack on the applicant's son had been motivated by the attackers' hostility towards people whom they had perceived to be homosexuals, they had not attached any tangible legal consequences to that finding. The Court concluded that there had been a violation of Article 14 in conjunction with Article 2 of the Convention.

In the 2023 case of *A.E. v. Bulgaria*, the ECtHR found a violation of Article 14 in conjunction with Article 3 of the Convention in a case of abuse of a minor girl by her boyfriend. The law enforcement authorities took the view that this was an offense to be prosecuted privately rather than by the public prosecutor. According to the ECtHR, the Bulgarian authorities, by refusing to open criminal proceedings, failed to provide adequate protection

to the applicant, both according to the law, as well as in practice. The Court further found that this passivity is discriminatory. On the basis of the statistics submitted in the case, it found that the victims of domestic violence in Bulgaria were predominantly women and that Bulgaria had the highest rate of violence against women in the EU. While it could not be said that Bulgarian law thoroughly failed to address the problem of domestic violence, the way in which the legal provisions were worded and interpreted by the relevant authorities has deprived a number of women victims of domestic violence from official prosecution, and thus – from effective protection.

In the 2010 case of *Paraskeva Todorova v. Bulgaria*, the ECtHR found a violation of Article 14 in conjunction with Article 6 of the Convention in a case in which a Roma woman was sentenced to imprisonment because the national court had held that imposing any other punishment „creates a feeling of impunity, especially among members of minority groups, for whom a conditional sentence is not a sentence“. The ECtHR held that the applicant had been treated differently based on her ethnicity in the reasoning of the court to impose a custodial sentence.

In two other hate speech cases, *Budinova and Chaprazov v Bulgaria* and *Behar and Gutman v Bulgaria*, the ECtHR dealt with the racist and anti-Semitic statements of Volen Siderov, a Bulgarian politician and journalist. The applicants in these cases sought remedies in the Bulgarian civil courts but failed because the courts held that these statements fell within the scope of his right to freedom of expression. The ECtHR disagreed. According to the Court, the Bulgarian courts did not correctly assess the meaning of Siderov's statements. They have downplayed their ability to stigmatize Roma and Jews as groups and to arouse hatred and prejudice against them, and apparently regarded them as no more than legitimate debate on matters of public interest. By refusing to afford redress to the applicants in respect of Mr Siderov's discriminatory statements, the domestic authorities failed to comply with their positive obligation to respond adequately to

discrimination on account of the applicants' ethnic origin and to secure respect for the applicants' private life. The Court therefore found a violation of Article 8 of the Convention in conjunction with Article 14.

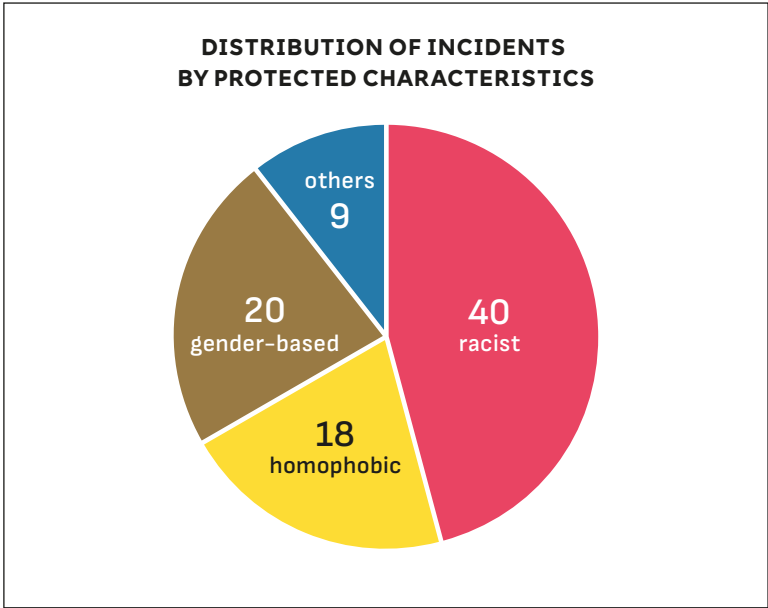
4. Discrimination, bias-motivated crimes and hate speech signals on equal.bg

Within the current project, in the beginning of 2023, we launched equal.bg – a website for registering and reporting hate and bias-motivated incidents. The aim was to collect data on such incidents for different information, statistical and analytical needs. On this website, participants, witnesses, or individuals who have simply become aware of bias-motivated incidents can report them through a relatively simple algorithm integrated in the website. It guides the person in the process of reporting, requesting basic information about the incident and the sender.

The website became operational on 11 April 2023. A dedicated toolkit has been created to provide help to people who wish to report incidents. The website itself also explains how to do that.

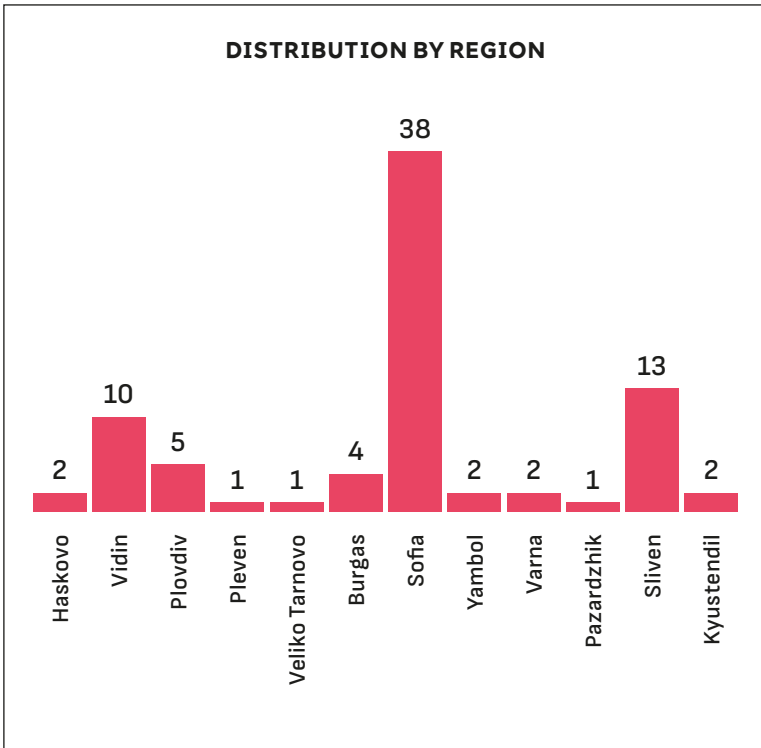
Of the 87 cases selected after screening for relevancy, 21 were related to discrimination, 31 – to hate crimes, and 35 – to hate speech. Hate crimes included murder and attempted murder, bodily harm, threats, rape, damage to property and extortion. The breakdown of the incidents by protected characteristics is as follows:

In cases where there was evidence of several protected characteristics, the breakdown has been made based on an assessment of the dominant characteristic for the perpetration of the act. It was not always obvious, given the lack of information in some of the signals.

The following chart breaks down the signals by the geographic region, from which they were submitted (the region has not been identified in 6 signals):

Съфинансирано
от Европейския съюз

Публикацията е изготвена в рамките на проекта „Укрепване на ролята на гражданските организации на уязвими общности в България да противодействат на дискриминацията, нетолерантността, езика на омразата и престъпленията от предразсъдъци“ (EQUALTOGETHER). Проектът е съфинансиран от програмата на Европейския съюз „Граждани, равенство, права и ценности“ (2021 – 2027). Изразените възгледи и мнения са само на авторите и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или на Европейската комисия. Европейският съюз или Европейската комисия не носят отговорност за тях.

The publication is a part of ‘Scaling up the Role of Civil Society of Vulnerable Communities in Bulgaria to Respond to Discrimination, Intolerance, Hate Speech and Hate Crimes’ (EQUALTOGETHER) project. The project is co-funded by the European Union’s Citizens, Equality, Rights and Values Programme (2021 – 2027). Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Commission. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

BULGARIAN
HELSINKI
COMMITTEE